Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

I. k. I. *Télfy:* Solon adótörvényéről. 20 f. — II. *Télfy:* Adalékok az attikai törvénykönyvhöz. 20 f. — III. *Tárkányi:* A legujabb magyar Szentirásról. 40 f. — IV. *Szász K.:* A Nibelungének keletkezéséről és gyanitható szerzőjéről. 20 f. — V. *Toldy F.:* Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása. 20 f. — VI. *Vámbéry:* A keleti török nyelvről. 20 f. — VII. *Imre S.:* Geleji Katona István főieg mint nyelvész. 60 f. — VIII. *Bartalus:* A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Hangjegyekkel. 1 K 20 f. — IX. *Toldy:* Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 1 K 20 f. — X. *Brassai:* A magyar bővitett mondat. 40 f. — XI. *Bartalus I.:* A felsőausztriai kolostoroknak Magyarországot illető kéziratai- és nyomtatványairól. 40 f. **(1867—1869.) II. k.** I. *Mátray G.:* A Konstantinápolyból legujabban érkezett négy Corvin-codexről. 20 f. — II. *Szász K.:* A tragikai felfogásról. 40 f. — III. *Joannovics:* Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. 40 f. — IV. *Finály:* Adalékok a magyar rokon értelmü szók értelmezéséhez. 40 f. — V. *Télfy:* Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv. 40 f. — VI. *Zichy A.:* Q. Horatius satirái. 40 f. — VII. *Toldy:* Ujabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 80 f. — VIII. Gr. *Kuun G.:* A sémi magánhangzókról és megjelölésök módjairól. 40 f. — IX. *Szilády:* Magyar szófejtegetések. 20 f. — X. *Szénásy S.:* A latin nyelv és dialektusai. 60 f. — XI. *Szilády Áron:* A defterekről. 40 f. — XII. *Szvorényi J.:* Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. 20 f. **(1869—1872.) — III. k.** I. *Brassai:* Commentatio commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázói után. 80 f. — II. *Szász K.:* Apáczai Csiri János Barcsai Ákos fejedelemhez benyujtott terve a magyar hazában felállitandó első tudományos egyetem ügyében. 20 f. — III. *Szabó I.:* Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. 20 f. — IV. *Vadnai:* Az első magyar társadalmi regény. 40 f. — V. *Finály:* Emlékbeszéd Engel József felett. 20 f. — VI. *Barna F.:* A finn költészetről, tekintettel a magyar ősköltészetre. 80 f. — VII. *Riedl Sz.:* Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső l. tag felett. 20 f. — VIII. *Dr. Goldziher I.:* A nemzetiségi kérdés az araboknál. 60 f. — IX. *Riedl Sz.:* Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. 20 f. — X. *Gr. Kuun G.:* Adalékok Krim történetéhez. 70 f. — XI. *Riedl Sz.:* Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. 40 f. **(1872—1873.) IV. k.** I. *Brassai:* Paraleipomena kai diorthomena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvéről különös tekintettel a magyarra. 80 f. — II. *Balintb G.:* Jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. 40 f. — III. *Bartal A.:* A classica philologiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak müvelése hazánkban. 80 f. — IV. *Barna F.:* A határozott és határozatlan mondatról. 40 f. — V. *Dr. Goldziher I.:* Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. 40 f. — VI. *Hunfalvy P.:* Jelentések: I. A orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyüléséről. — II. *Budenz J.:* A németországi philologok és tanférfiak 1874-ben Innsbruckban tartott gyüléséről. 30 f. — VII. *Fogarasi J.:* Az uj szókról. 30 f. — VIII. *Toldy F.:* Az uj magyar orthologia. 30 f. — IX. *Barna F.:* Az ikes igékről. 30 f. — X. *Szarvas G.:* A nyelvujitásról. 30 f. **(1873—1875.) — V. k.** I. *Barna F.:* Nyelvészkedő hajlam a magyar népnél. 50 f. — II. *Brassai S.:* A neo- és palæologia ügyében. 60 f. — III. *Barna F.:* A hangsulyról a magyar nyelvben. 60 f. — IV. *Ballagi M.:* Brassai és a nyelvujitás. 30 f. — V. *Szász K.:* Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett. 50 f. — VI. *Bartalus I.:* Müvészet és nemzetiség. 40 f. — VII. *Télfy I.:* Aeschylos. 1 K 60 f. — VIII. *Barna F.:* A mutató névmás hibás használata. 20 f. — IX. *Imre S.:* Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvujitásra nézve. 1 K 20 f. — X. *Arany L.:* Bérczy Károly emlékezete. **(1875—1876.) — VI. k.** I. *Mayr A.:* A lágy aspirata kiejtéséről a zendben. 20 f. — II. *Balint G.:* A mandsuk szertartásos könyve. 20 f. — III. *Dr. Barna I.:* A rómaiak satiráiáról és satirairóikról. 40 f. — IV. *Dr. Goldziher I.:* A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetébe, összehasonlitva a keleti arabokéval. 1 K. — V. *Szász K.:* Emlékbeszéd Jakab István l. t. felett. 20 f. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapitása történetéhez. I. *Szilágyi I.* II. *Vaszary K.* III. *Révész I.* 1 K 20 f. — VII. *Bartalus:* Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. 20 f. — VIII. *Barna:* A mordvaiak nyelvtörténelmi viszontagságai. 40 f. — IX. *Télfy:* Eranos. 40 f. — X. *Joannovics:* Az ik-es igékről. 80 f. **(1876.) — VII. k.** I. *Barna F.:* Egy szavazat a nyelvujitás ügyében. 1 K. — II. *Budenz J.:* Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasonlitása. 20 f.

A *j* > *gy* változás

a hazai szlovének nyelvében és a dunántúli magyar nyelvjárásokban

IRTA

ASBÓTH OSZKÁR

R. TAG.

(Felolvastatott a M. Tud. Akadémia 1908 márczius 23-iki ülésében.)

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1908.

MAGYAR AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A *j* > *gy* változás a hazai szlovének nyelvében és a dunántúli magyar nyelvjárásokban.

ELŐSZÓ.

Első sorban a hazai szlovének nyelvével kivánok értekezésemben foglalkozni; annak nem is csak egy jelenségével, a *j*-nek *gy*-vé való változásával, hanem több, egymással bizonyos kapcsolatban álló sajátságával, de mert kutatásaim középpontja éppen a *j* > *gy*-féle változás és mert ez a változás részben legalább a szomszédos magyar nyelvjárásokban szakasztott olyan föltételek alatt mutatkozik, értekezésemnek ezt a czimet adtam: «A *j* > *gy* változás a hazai szlovének nyelvében és a dunántúli magyar nyelvjárásokban». Illőnek tartottam, hogy már értekezésem czimével is rámutassak arra, hogy oly kérdésekről kivánok szólani, a melyekhez a szorosan vett magyar nyelvészetnek is köze van, de félreértések elkerülése végett ki kell jelentenem, hogy dolgozatom előkészítése közben önálló kutatásokat csakis a szlovén nyelv terén tettem. A dunántúli magyar nyelvjárásokban észlelhető *j* > *gy* változásról csak annyit tudok, a mennyit erről a kérdésről egy pár nap alatt sebtiben összekereshettem, ennek tárgyalása sem nem kimerítő, sem nem önálló, nincs is más czélja, mint hogy azt a kérdést vesse föl, idegen hatás nyilatkozik-e meg ebben a változásban, és hogy ezzel egy összefoglaló, kimerítő tárgyalás szükségére ráutaljon.

A milyen könnyű szivvel vallom be azt a fölületességet, a melylyel a dunántúli magyar nyelvjárások terén éppen csak közvetetlenül értekezésem leirása előtt iparkodtam tájékozódni, annyira nyomja a lelkemet, hogy a hazai szlovének nyelvét

eddig nem volt módom a hely szinén megfigyelni. Minthogy az irott források éppen a szóban levő jelenséget csak nagy elvétve tüntetik föl, úgy hogy legföljebb homályos sejtelmet alkalmasak a kutatóban kelteni, a néppel magával való huzamosabb érintkezés teljességgel nélkülözhetetlen lett volna, ha nem akadtam volna egy egyetemi hallgatóban kitünő vezetőre, tanitóra, a kitől legalább egy kis vidék nyelvéről teljes fölvilágositást nyerhettem. Az irott források szorgalmas forgatása az igy nyert képet csak itt-ott egészitette ki, de a tanitómhoz intézendő kérdések összeállitásánál jó szolgálatot tett és egyúttal arról is meggyőzött, hogy nem egy kis terület elszigetelt jelenségével van dolgom, hanem a hazai szlovének nyelvét egyáltalában jellemző vonással. Fájdalom, meddő maradt az a fáradozásom, hogy biztosan megállapitsam, vajjon ez a jelenség a szomszédos Stiria-keleti részébe is átcsap-e; egyetlen reménytkeltő adatot találtam eddig, az is a maga elszigeteltségében vajmi gyenge támasztópont.

Minthogy a magyarországi szlovének számára kiadott könyvek a tényleg ejtett *gy* helyett csaknem következetesen *j*-t irnak, minden adat, a mely mellett nem található idézet, PÁVEL ÁGOST bölcsészethallgató anyanyelvéből való. Az adatokat legtöbb esetben, a fontosakat mind, magától P.-től hallottam, nagyon sok adatot nem csak hallottam tőle, hanem az ő följegyzésében is birom, gyakran a legkülömbözőbb kapcsolatban. Fiatal barátom szives volt GÁSPÁR JÁNOSnak a népiskolák II. o. számára kiadott olvasókönyvének vend forditását elejétől végig (mindössze 176 lapot!) számomra gondosan átnézni, minden szó hangsúlyát és valóságos kiejtését, ha szükség volt rá, belejavitani, azonkivül 1907 nyarán sürü levélváltás folyt köztünk a hazai szlovének nyelvén és P. levelei hiven tükrözik a nep kiejtését. P. többször maga utalt rá, leveleiben és sürü szóbeli érintkezésünk alkalmával, hogy igenis a hazai szlovének nyelve nem mindenütt egyforma, de csak későbbi részletes kutatástól várhatjuk annak pontos megállapitását, hogy mutatkoznak-e és mennyiben az itt tárgyalandó jelenségek körében is eltérések; külső jelek arra vallanak, hogy nagyjában legalább közösek. Még sem árt, ha mindig szem előtt tartjuk, hogy ebben az ertekezésben első sorban *Vashidegkút* (Cankova) illetőleg *Szécsényfa* (Skakovce)

nyelvéről van szó, tehát két, Vasmegye délnyugati csücskéjében, Stiria határához közel fekvő község nyelvéről.

BALOGH PÁL szerint Vasmegyében 47,080 szlovén (vend) van, Zalában 21,380; Somogyról azt tudjuk, hogy az utolsó két évszázadban több szlovén helység megmagyarosodott, BALOGH 507-re teszi a még megmaradt somogymegyei vendek számát, Baranyából 635 vendet emlit, l. *A népfajok Magyarországon* 1902, 216. és 278. l. A «vend nyelvterület» (l. BALOGH emlitett művének XVII. mellékletén: IIIc. A nyelvhatárok és nyelvszigetek túl a Dunán) Vasmegye délnyugati részében lehúzódik a megye déli határáig, ezt átlépve Zalamegye nyugati szélén a Muráig terjed. E nyelvterület északi kiinduló pontját B. igy határozza meg: «Érdekes a fajnépek mozgalma Szt.-Gotthard körül, hol nyelvhatáraik találkoznak. Északnyugati irányban húzódik el a *hiencz*, délnyugatnak a *vend* nyelvhatár s köztük fekszik a *szt.-gotthardi ék*, melylyel a Rábaság magyar vidéke véget ér», i. h. 261. l. Más helyeken igy folytatja: «A *vendség* 118 vasmegyei falujával a megye délnyugati sarkában húzódott meg. Más fajnép a vendek közt nem alkotott nyelvszigetet, a vendek sem alkottak ilyet más fajnépek közt. . . . . E népfaj Vasból a Lendva- és Kerka-vidéknek csak zalai folytatása felé terjeszkedett s nyelvhatára a magyarság és horvátság szélén véget ér» l. 273. l. Végre, a vasmegyei v e n d falvak elé tett *Tót*-jelzőre czélozva, a mely szomszédos területen most már nem vend falvak előtt is található, azt mondja: «Ez elszóródott ‚tót' falvak, a mikből a vend elem kipusztult, s a megmaradt 147 vend község (Vasban 118, Zalában 29), mely a Mura, Kerka és Rába közt alig 130 ezer k. hold területen összezsúfolva fekszik, — e g y m e n e k ü l t n é p benyomását teszi, melyet a töröktől nyomott h o r v á t n é p t o l t e l e g y k o r i h e l y é b ő l», l. 277. l.

I. A *j* > *gy* változás a dunántúli magyar nyelvjárásokban.

a) Szó elején.

A szó elején *j*-ből lett *gy* föllépése vidékek szerint nagyon külömböző: vannak vidékek, a hol csaknem általános a szókezdő *j*-nek *gy*-vé való válása, vannak olyanok, a hová a fejlődésnek épen

csak egy-egy gyenge hulláma jutott el. Az eddig közölt anyag vagy nem elegendő a valóságos állapot pontos meghatározására, vagy a kérdéssel való nagyon is futó foglalkozásomon múlik, hogy nem tudok magamnak róla tiszta képet alkotni; mind a két esetben a szorosan vett magyar nyelvészekre kell háritanom a kérdés tisztázását. Én arra szoritkozom, hogy csak nagy vonásokban jellemezzem a jelenséget.

Szabó Lajos *A nagykanizsai nyelvjárás* czimü értekezésében, Nyelv. füz. 48., rámutat arra, hogy mély hangzók előtt ritkább a *gy* fejlődése: «Minden *j*-vel kezdődő magashangú szó kezdetén *gy*-t ejtenek: *gyég, gyegenye, gyegző, gyelős, gyün* stb. Továbbá e mélyhangúakban: *gyuss, gyut, gyulius*», l. 13. l. A többi kutatók arra nem vetnek ügyet, hogy magas vagy mély hangzó következik-e *j*-re. Vass József p. o. a *Dunántúli nyelvjárás*-ról irt nagy tanulmányában egyszerüen ügy kezdi, hogy «igen sok szó elején» és azután a következő eseteket emliti: *gyár* (jár), *gyegy, gyelöl, gyég, gyó, gyün, gyövöteny, gyötény* l. M. Nyelvészet 5: 80. k., de ezeket azután az égész Dunán túl általánosan elterjedteknek állitja: «*j* = *gy*, mindenütt, kiveve *Ormánságot*, mint: *jár, gyár; jut, gyut; jég, gyék* [!]; stb.», l. 143. l. Kardos Albert *A göcseji nyelvjárás* cz. terjedelmes dolgozatában igy nyilatkozik: «Homlokegyenest ellenkezik e hanggyöngüléssel ama sokkal fontosabb és kiterjedtebb hangfejlődés, a mely szerint eredeti *j* szó kezdetén *gy*-vé változik, pl.: *Gyanku* (Jankó), *gyár* (jár), *gyó* (jó), *gyut* (jut), *gyün* (jön), *gyég* (jég), *gyeles* (jeles), *gyelez*» l. Nyr. 13: 355. Varga Ignácz *A vépvidéki nyelvjárás hangtaná*-ban azt mondja: «*j*: *gy*; a szó elején sokszor *gy*-t mondanak *j* helyett: *gyün*: jön, *gyere, gyö*: jövö-, *gyöesztendö, gyöhet, gyöhönap, gyötin*: jövötin (növény), *gyut*; igy mondják azonban: *jövödelém, jövendül*; *gyég, gyeges, gyegy-gyürü*; *gyel* = ismertető jel, «*gyelés*» az, a mire valami jelröl rá lehet ismerni; ha kitünöt értenek rajta, azt mondják: *jelés*. Ennek megfelelően: *gyelül* = jelet tesz valamire, *jelül* = vmire v. vminek kijelöl». Nyr. 29: 175. k. Édes Jenő *A balatonvidéki népnyelv* leirásában (= Nyelv. füz. 40.) is egyszerüen felsorolja a szavakat: «*j* ~ *gy*. A szó elején csak a következő szavakban: *gyün, gyö* [= jövö], *gyeg, gyerejde, gyuszop, gyel, gyelö* [jelöl], *gyut*» l. 16. l. V. ö. még Beke Ödön *Kemenesalja nyelve*,

Nyelv. füz. 33., 9. l.: «Némely szó elején is *gy*-re változik: *gyö* hónap, *gyötin* (jövötény), *gyel, gyellül, gyeddzö, gyut*» és Beke Ödön *A pápavidéki nyelvjárás*, Nyelv. füz. 17., 10. l.: «*j* ~ *gy* *a)* szókezdetén: *gyün, gyel, gyelül, gyegy, gyegyöz, gyég, gyut, gyutányin* vösz (jutányosan)». A szigetközi és a bakonyalji nyelvjárásban állitólag csak a *gyün* és *gyut* szavakban találni ilyen *gy*-t, l. Szabó Sándor *A szigetközi nyelvjárás*, Nyelv. füz. 38., 15. l. és Horváth Endre *A bakonyalji nyelvjárás*, Nyelv. füz. 34., 15. l. Simonyi Zsigmond *A magyar nyelv*[2] 248. l. némileg összefoglalja a jelenséget, de müvének népszerü iránya nagyon is tompitja tollát, a képnek nincsenek éles körvonalai: «Réshangnak zárhangra változása az eddigieknél sokkal ritkább jelenség. Csak a *j*: *gy* változás fordul elő gyakrabban, de okát ennek sem tudjuk megmondani. Nagyon el van terjedve a *gyün, gyere* e h. *jön, jer*. A Balaton vidékén és Göcsejben nagyon kedvelik a *gy*-t nemcsak szó elején, hanem a *-ja, -je*-féle ragokban is; pl. *gyó, gyár, gyég, várgya, darabgya*».

Az eddig fölhozottak után sem érdektelenek a Magyar Tájszótárban található adatok összeállitása. A *gyün-gyün* és *gyere* elterjedéséröl nem szólok, azok nemcsak dunántúliak, ellenben külön választom a mélyhangúakat a magashangúaktól, hogy jobban kidomborodjék az a tény, hogy bizony mélyhangú szavakban sem ritka ez a változás.

Mélyhangú szavakban:

jaj (*gyaj* Pápa Király Pál).

jár (*gyár* Vas-m. Örség; Göcsej; Hetés, Dobronak; Somogy-m. Kapoly).

járás (*gyárás* Vas-m. Örség; Zala-m. Hetés, Dobronak): legelö.

járat (Mi *gyáratba* vannak? Veszprém-m.; Mi *gyárotba* van kö Vas-m. Örség).

bejáró (*bigyáró*: ajtó Vas-m. Örség).

járós (*begyárós*: a házhoz nyalakodni, hirt hordani ellátogató [asszony] Vas-m. Örség).

járt (*kigyárt*: jártas-keltes, világlátott. *Kigyárt embör* Vas-m. Örség).

járas (*gyovas* Zala-m. Hetés, Dobronak).

jó (*gyaó* Vas-m. Farkasfa; *gyó* Vas-m. Örség; Zala-m. Hetés, Dobronak).

jobb (*gyobbabb* Vas-m. Őrség).*)

[*jobb-anya*] (*gyóbb-anya* Vas-m. Őrség: szép-anya, az öreganya anyja).

jól (*gyó* Zala-m. Dobronak).

jószág (*gyószág* Zala-m. Hetés).

[*jug, juh*] *gyuk-szél* (Sopron-m.; Fertő-mell.) déli szél (meleg, olvasztó, fonnyasztó szél).

juss, jus (*gyus* Vas-m. Baltavár: örökség. *Gyuzsba szëreztë*).

jut (*gyut* Répcze vid.; Göcsej; Somogy-m. Mesztegnye és Nemes-Déd; Veszprém-m. Csetény; Bakony vid.; Baranya-m. Ibafa; Orosháza [Orosháza Dunántúlról jött telep!]).

Magashangú szavakban:

jég (*gyeg*? Zala-m. Hetés; *gyëg* Sopron-m. Répcze mell.; Göcsej, Nagy-Lengyel; Zala-m. Gelse és vid.; *gy'eg* Répcze vid.).

jégy (*gyegy* Répcze vid.; *gyegy*-gyürü Göcsej, Nagy-Lengyel).

jegyës (*gyegyes* Vas-m.; Kemenesalja).

jegyző (*gyegyzü* Vas-m., Őrség).

jel (*gyel* Zala-m. Hetés, Dobronak; Veszprém-m. Csetény).

jelënt (*gyelënt* Veszprém-m.).

---

*) Ez adat után azt olvassuk «*jobbabb* Göcsej Nyr. XIV. 166»; ez, minthogy *jó* alatt nincs említve Göcsejből *gy*-s kiejtés, könnyen félreértésre adhat okot. De az említett *jobbabb* Kardos Albert értekezéséből való, a mint az idézet mutatja, már pedig K. előbb, a hangtani részben, megmondta, hogy a *jó*-t gy-ésen ejtik a Göcsejben, «*gyó*» Nyr. 13 : 355, különben is világosan kitünik, hogy ott, a hol a középfok képzéséről szól, tisztán csak erre vet ügyet, a szavak hangzására nem, azt irja p. o., hogy *melegjébb, kárjabb*, pedig nyilvánvaló, hogy itt is *gy* hangzik *j* helyén, l. Nyr. 13 : 355. k. K. azt a könnyen tévedésbe ejtő eljárást követi, hogy sokszor egy és ugyanannak a szónak csak éppen azt a részét közli a nyelvjárásnak megfelelő alakjában, a mely az illető szempont alá tartozik. Ha arról szól, hogy *j* a szó elején *gy*-nek hangzik, a *jó* szót *gyó*-nak irja, Nyr. 13 : 355, ha azt fejtegeti, hogy *ó* a Göcsejben *uó*, hát ugyanazt a szót *juó*-nak irja, u. o. 213., ha meg arról van szó, hogy a *jószág* szó más jelentésben használatos a Göcsejben, nem ir se **gyószágot*, se **juószágot* (se **gyuószágot*), hanem — *jószágot* és irodalmi nyelvbe öltöztetett mondatokban mutatja be a szó használatát, l. Nyr. 14 : 449. és v. ö. 12 : 188. *csömpörödni* alatt!

jelës (*gyelës* Zala-m. Hetés; *gyelös* Baranya-m. Ibafa).

A *jegënye* szó alatt a MTsz.-ban csak *gegënye* változatot találunk a Dunántúlról: *gegënye*-fa Sopron- és Vas-m., de valamint *gyenge* szóból Dunán túl is (*gënge* Zala-m. Hetés), no meg egészen más vidékeken is *genge* lett, úgy keletkezhetett a *gegënye* is hasonulás által *gyegenyë*-ből, a mit Szabó Lajos a nagykanizsai nyelvjárásból említ, l. i. h. 13. l. Ilyen jelenség, ha a régi *jógyít*-ból a közmagyar *gyógyít* lett, nincs is ennek semmi köze az eddig tárgyalt esetekhez, nem szókezdő *j*-nek a Dunántúlt jellemző *gy*-vé való változása ez, hanem az első szótag *j*-jének hasonulása a következő szótag kezdő *gy*-jéhez. A meglepő székelyföldi *gyovít gyovít* «gyógyít» (!), *gyavul* «gyógyul» (!) meg a háromszéki *gyovas*, a melyek *javít, javul* és *javas* alatt találhatók a MTsz.-ban, szintén nem tartoznak ide, *gy*-jük nem keletkezett úgy mint a Dunántúl talált *gyaó, gyovas*, hanem a *gyógyít* hatásának köszönhetik életüket. A háromszéki *gyavát* «javasol, ajánl» keletkezése nem olyan világos, azzal természetesen nincs megmagyarázva, ha egy lehetetlen «[Javát]»-ot teszünk elébe.

b) Szó belsejében mássalhangzó után.

A milyen tarka és elmosódott az a kép, a melyet a szó elején álló *j* változásáról nyertünk, olyannyira egységes és élesen körülhatárolt a másik, a melyet szó belsejében álló *j* mutat, ha mássalhangzóra következik. A tények itt olyan világosan és hangosan szólanak, hogy a legügyetlenebb leiró sem tudja elhallgatni. Balassa, a ki mintha a szó elején álló *j*-nek bizonyos területen *gy*-vé való változását észre sem vette volna, három helyen is igen határozottan kiemeli a szó belsejében mássalhangzó után történő változást. A nyugati nyelvjárásterület jellemzése közben azt mondja: «Említésre méltó még, hogy a *j*-ből mássalhangzó után a megfelelő néma hang lesz *(gy, ty)*: *borgyu, lajtërgya, sargyu, szomgyas, tömgyën; kargya, bocskorgyuk, zabgya, kalaptya, szëktyë; vargyo, vargyuk, kaptya, raktyatok*». *A magyar nyelvjárások* 29. l. «Kizárólag dunántúli sajátság, mondja más helyen, hogy *á* után következő szótagban *a* helyett *o* lett: *lábom, vállom, vállo, szobábo, lásso, sajnáto;* továbbá, hogy mássalhangzó után következő *j*-ből *gy, ty* lesz:

párgyuk, aptyuk, lëvággyo». l. 44. l. A hol pedig a «hangoknak változásá»-ról szól, újra foglalkozik a jelenséggel: «22. *j*: *gy*, *ty*. Ez a hangváltozás csakis mássalhangzó után fordul elö (*párgya*, *várgya*; *kalaptya*, *raktyák*), és pedig zöngetlen explosiva után *ty*, zöngés explosiva és *r* után *gy* lesz a *j*-ből. Magában e változásban a hang erösbülését kell látnunk, mi által az átmenet egyik hangról a másikra könnyebb lett; az explosiva után könnyebb ismét explosivát ejteni, mint zöngés spiranst, a mennyiben a hangszalagok elöbbi helyzetükben maradnak, csak a nyelv zárja el egészen a szájüreget a *j* képzésének helyén. Tehát a keletkezett explosiva minösége is megegyezik az elötte álló mássalhangzó minöségével. Ez a hangváltozás a dunántúli vidék sajátja; megvan az egész nyugati és dunántúli nyelvjárásterületen, söt átment a felsödrávai nyelvjárásba is». 126. k. l.

Innen nyomban áttérek Simonyi leirására, mert úgy látszik, mintául szolgált egy pár újabb kutatónak; magát az illetö helyet már fönt idéztem, de más kapcsolatban, azért elhagytam ott a zárójel közt álló részt: «A Balaton vidékén és Göcsejben nagyon kedvelik a *gy*-t nemcsak szó elején, hanem a *-ja*, *-je*-féle ragokban is; pl. *gyó*, *gyár*, *gyég*, *várgya*, *darabgya* (kemény mássalhangzó után *ty* lesz belöle: *ëloptya*, *aptyuk*)», *M. Nyelv*[2] 248. l. Jól esik e kicsit fölületes összefoglalás után Vass Józsefnek 1860-ban összeállitott terjedelmes, itt-ott nehézkes, söt különös, de egészben véve mégis sokkal tanulságosabb leirását elolvasnunk: «*b*) Az *i* mint fönévképzö elváltozván *j*-ra, 's igy mint középképzö más képzök elött, vagy segédhangzókkal toldva, gyakrabban fordulván elé, a' *balatonmelléki*, *göcseji*, 's *rábaközi* nyelvjárásban *gy*-re változik, mint: *epér*, *epér+i+e* = *eperje*, *epergye*, *bojtorján*, *bojtorgyán*; *borju*, *borgyu*; *lajtorja*, *lajtorgya*; *pozdorja*, *pozdorgya* = kendertörek; *perje*, *pergye*; *sarju*, *sargyu*; *szomj*, *szomgy*, *szomjas*, *szomgyas*; terjed = *teräed* (*ä* = *i*), *teried* = *ter+j+ed*, *tergyed*; *tömjén*, *tömgyén*; *Türje*, *Türgye* mezöváros Zalában; *varju*, *vargyu*; 'stb. *c*) Az igetöhöz függedni szokott *j* a' dunántúli hangejtésben *gy*-re változik, mint *írj*, *írgy*; *törj*, *törgy*; *turj*, *turgy*; *türj*, *türgy*; 'stb. A' *j* személyrag elött állván ezen mássalhangzókon végzödö gyök, vagy tószók után: *b*, *d*, *g*, *m*, *r*, — *gy*-re változik a' köznép nyelvén Dunántúl, mint: *bub*, *bubja*, *bubgya*; *nád*, *nádja*, *nádgya*; *nadrág*, *nadrágja*, *nadrággya*; *hám*, *hámja*, *hámgya*; *kar*, *karja*, *kargya*; *küld*, *küldje*, *küldgye*; *vág*, *vágja*, *vággya*; *nyom*, *nyomja*, *nyomgya*; *vár*, *várja*, *várgya*; *tör*, *törje*, *törgye*; *tür*, *türje*, *türgye*, 'stb. Az *f*, *k*, *p*, *t* mássalhangzók után pedig *ty*-re, mint: *csüf*, *csüfja*, *csuftya*; *púp*, *púpja*, *púptya* itt *ú* sajtóhiba]; *tok*, *tokja*, *toktya*; *rét*, *rétje*, *réttye*; 'stb. igékben: *döf*, *döfje*, *döftye*; *csuk*, *csukja*, *csuktya*; *harap*, *harapja*, *haraptya*; *tanít*, *tanítja*, *taníttya*; 'stb.» Magyar Nyelvészet 5: 81.

A többi fönt emlitett kutatók mind megemlitik ezt a jelenséget, hol ügyesebb, hol ügyetlenebb módon, de ha leirásuk részben hiányos is, a közölt anyag azt mutatja, hogy a jelenség maga mindenütt ugyanaz. Új mozzanat csakis Szabó Lajos értekezésében merül föl, azért behatóbban kívánok vele foglalkozni. Itt a nagykanizsai nyelvjárásból a szó elején *j*-ből lett *gy*-ék után igy folytatja: «ugyszintén zöngés mássalhangzók után szótag kezdetén: *lajtërgya*, *pazdërgya*, *pörgye*, *szomgyus*, *vergye*, *várgyo*. Ha azonban zöngetlen után áll a *j*, akkor *ty* lesz belöle: *aptya*, *loptyák*, *raktya*», i. h. 13. l. Ezzel v. ö. még a más helyen emlitett középfokokat: *régijebb*, *savanyujabb*; *boldoggyabb*, *fehërgyebb*, *kövërgyebb*, *könnyiggyebb*,*) *zöggyebb*; *derëktyabb*, *këktyebb* és, a mi legfontosabb, mert a fönt emlitett *szomgyus*-sal szemben azt mutatja, hogy *u* után nem találjuk ezt az átalakulást: *szëmtelennyebb*, *ollannyabb*! l. 25. l. Ez összevág azzal, a mit Vass József mond, hisz ö határozottan megnevezi a mássalhangzókat (*b d g m r*), a melyek után *j gy*-vé válik és ezek közt az *m*-t emliti, de az *n*-t nem; a középfok tárgyalásánál ehhez képest *vén*: *vénynyebb*-et találunk *bolongy-gyabb*, *vaggyabb*, *kárgyabb*, *sikërgyebb* alakokkal szemben l. i. h. 109. l.; v. ö. még a következö birtokragos alakokat is: *bábgya*, *nád-gya* (*nagy-gya*), *nadrág-gya*, *kargya*, *hámgya* de *kingnya* u. o. 105. l. és Szabónál *tehënnye* 29. l. De Vassnak annyira részletes tárgyalása egy pontban, úgy látszik, mégis hiányos, nem emliti, hogy *l* után is hallható, ha nem is az egész területen, de leg-

*) Nem helyeselhetö, hogy *boldoggyabb*, a melyben *gy* elött *g* hangzik és **könnyiggyebb*, *zöggyebb*, a melyek alapfoka *könnyid*, *zöd*, a melyek tehát kettös *gy*-vel olvasandók, az irásban nem különböznek egymástól.

alább helylyel-közzel *gy*, söt tárgyalásában mintha ellenmondás volna, mig ugyanis azt mondja, hogy *alja* a Dunántúl *aly-lya*nak hangzik, l. 105. és 135. l., addig *unszolja, uralja, kinálja, kiméljé* ugyanott *unszolla, uralla, kinálla, kémélle* — l. 81. l. Szabó ellenben azt mondja, hogy a nagykanizsai nyelvjárásban azt mondják, hogy *kanálgyo, kötélgye*! 29. k. l.; itt tehát *lj* helyén *lgy*-t találunk. Más forrásból nem ismerek ilyen kiejtést, vagy meg nem állapitható a közölt anyagból, legalább a menynyire futó áttekintésből szabad következtetnem, vagy a közlő egyenesen más kiejtést emlit, mint pl. Kardos a göcseji nyelvjárásból: *királla, pisztolla, kazalla, halla* (hallja), *állon* (álljon), *kinálla, kiméllé, nevellük, gyomlállák, czufollák, használlák, tanálla, fenyalla* (fenyöalja), *nyáralla* l. Nyr. 13 : 494.

A többi, az első fejezetben emlitett nyelvjárástanulmányok közül még csak Édes Jenőnek jellemzésével kivánok foglalkozni, a ki legteljesebben irja le a jelenséget; ő azt mondja: «*j*∼*gy*: a *j*-vel kezdődő igei és névszói személyragok *j*-je az *r* és *m* zöngék és a *v, g, gy, b* zöngés hangok után, kivétel nélkül *gy*-vé változik: *várgyák, kérgye, tömgyön, nyomgyuk; kargya, hevedergye, zsódérgya, halomgya* (és nem halma!), *templomgya; duranggya, darabgya; ógya, ruggyatok, dobgyon*, stb. Egyébként szó belsejében is megtaláljuk ezen változást, de csak az *r* és *m* zöngék után: *bujtorgyán, pergye, borgyu, sargyú, vargyu, lajtérgya, szomgyas*». *A balatonfelvidéki népnyelv*, Nyelv. füz. 40., 16. l. A szerző hozzátehette volna még, hogy a *ly*-ből lett *j* is ilyenkor *gy*-vé alakul át: *gerébgye, sërággya* (saroglya) és *kujcsorgya*. A *sëraggyá*-t meg az érdekes *kujcsorgya* szót*) csak a szógyüjteményben találtam, a *gerébgyé*-t igaz a hangtani részben emliti É., a hol a leirt tájszólásnak azt az érdekes sajátságát tárgyalja, hogy *ly* helyén itt nem *l* hangzik, mint akár «a belső

*) A *kujcsorgya* szót a szerző igy értelmezi: «összeerősitett rudpár, melyen a hordókat görditik». Ez az értelmezés tárgyi szempontból véve lehet helyes, de mint nyelvésznek első sorban azt kellett volna megállapitania, hogy ez semmi egyéb, mint a *korcsolya*; e tájszólásban ugyanis *o* ∼ *u* «egyike a legelterjedtebb minőségi változásoknak», l. 12. l., *ly* helyén *j* hangzik, *korcsolyá*nak tehát **kurcsoja* felelhetne meg, ebből pedig a hangátvetés egy neme vel **kujcsorja, kujcsorgya* lett.

parton» is, hanem «túlnyomó részben *j*», l. 10. l. De hogy ez a *j* azután további fejlődésében semmiben sem különbözik eredeti *j*-től, azt mutatja a *gerébgye*, a melylyel nem tud mit kezdeni,*) és az e helyen nem emlitett *sërággya*; ez a *gerébgye* meg a *sërággya* azért is érdekesek, mert bizonyitják, hogy az merő véletlen, hogy «szó belsejében . . . ezen változást . . . csak az *r* és *m* zöngék után» találjuk, ha t. i. csak az eredeti és nem a *ly*-ből lett *j*-t vesszük tekintetbe, tehát bátran általánosabb alakban lehetett volna a hangtani jelenség föltételeit megállapitani tekintet nélkül arra, hogy az «*r m v g gy b*» után következő *j* «igei vagy névszói személyragok» kezdő része-e vagy a szó tövéhez tartozik-e. Azután mit keres ebben az összefoglalásban a *gy*? Példát nem hoz föl a szerző *gy* után álló *j*-re, mert ha fölhozott volna, bizonyosan észre vette volna, hogy a *gyj* kapcsolatot a köznyelvben is szakasztott ugy ejtik, p. o. a *hagyja* alakban, mint a Dunán túl, hisz ha nem a balatonfelvidéki népnyelvet akarta volna csak jellemezni szemben a köznyelvvel, akkor ugyanazzal a joggal fölvehette volna a sorozatba még a *d*-t is, hisz a *vádja*-félék semmivel sem különböznek a *hagyja*-féléktől sem a köznyelvben, sem az illető nyelvjárásban.

Végre hadd emlitsem még, hogy Kardos a szóban forgó jelenség leirása után ezt mondja: «csakhogy ez a hangváltozás sem mondható egész Göcsejben általánosnak», Nyr. 13 : 356. Hogy ez a megszoritás voltaképp mire értendő, azt lehetetlen kiolvasni e szavakból és még kevésbbé K. egész, eleg terjedelmes dolgozatából. Meglehet, hogy e megjegyzés csak a szó kezdetén *j* helyett tényleg nem következetesen jelentkező *gy*-re vonatkozik, akkor nagyon pongyolán van szerkesztve ez a megjegyzés, mert igaz, hogy a szó kezdetéről is beszél a szerző ebben a hosszú, 17 soros mondat elején, de áttér azután a «tőszóban», majd pedig «a névszó és ige ragozásának személyjeleiben» *j*-ből lett *gy*-re és közvetetlenül ez utóbbi csoportból fölhozott hat sor példához és még utána vetett «stb.»-hez csatlakozik az ő «csakhogy»-ja. Magából az értekezés anyagából azért

*) «Két szóban, mondja É., más mássalhangzó lép helyébe: *gerébgye, vőfény*», l. 11. l.

nem lehet kiokoskodni, mert a mint már emlitettem, K. nem közli a szavakat minden helyen egyaránt és teljesen a göcseji kiejtés szerint, hanem félig vagy egészen irodalmi alakba öltözteti, egy helyen így, más helyen meg amúgy, nem lehet tehát egyéb helyen közölt anyagból hangtani megfigyeléseinek helyességét és teljességét ellenörizni.

II. A *j* > *gy* változás a hazai szlovének nyelvében.

Minthogy, a mint láttuk, a szó kezdetén *j*-nek *gy*-vé való változása erösen ingadozik a dunántúli nyelvjárásokban, talán sehol sem egészen általános, sok helyt meg éppen csak egy pár esetben mutatkozik, ellenben szó belsejében zöngés mássalhangzók után (nevezetesen *r m b g v* után) e változás egészen általános és minthogy a hazai szlovének nyelvében is csak az utóbbi helyzetben egészen következetes a *gy* ejtése, erösen kínálkozik itt a sorrend megváltozása: kezdenök ott, a hol a szlovén és a magyar nyelv találkozása valóban meglepö és elsö pillanatra szembeszökö, és csak azután térnénk át arra a jelenségre, a mely a szlovénben sem olyan kivételt nem ismerö vaskövetkezetességgel lép föl, a magyarban meg épen vidékek szerint erö-ben nagyon is különböző. Engem mégis más tekintetek arra birtak, hogy megtartsam az I. fejezetben követett sorrendet. A meglepö találkozások, a melyek az emlitett jelenség körében a hazai szlovének nyelvében és a vele szomszédos dunántúli magyar nyelvjárások közt észlelhetök, engem is nagyon érdekelnek, de tanulmányaim egész menetéből önként következik, hogy kiinduló pontul nekem a hazai szlovének nyelve szolgált és hogy behatóbban csakis ezzel foglalkoztam, hogy tehát föföladatomnak azt tekintettem, hogy ennek jelenségeit irjam le elsö sorban a legnagyobb gonddal és abban a sorrendben, a melyet megvilágitásukra legczélszerübbnek tartok. Minthogy pedig itt valóságos terra incognitára lépek és föleg egy, illetöleg két, az ország határszélén fekvö község adataira épitek, igen kivánatos rám nézve, hogy a jelenségnek nyomát kimutathassam más, irott forrásokból is, erre pedig szó elején sokkal több anyag kínálkozik. Ez volt a döntö ok, a mely arra birt, hogy itt is elöször a szó elején jelentkezö *gy*-ekröl szöljak, egy másik ok

az, hogy a szó belsejében a hazai szlovének nyelvében bizonyos föltételek alatt nem csak mássalhangzó után, hanem magánhangzó után is fejlödött *j*-böl *gy*, a mire a magyarban nincs eset; tehát éppen a szó belsejében találunk olyan mozzanatot is, a mely látszólag élesen megkülömbözteti a hazai szlovének nyelvében mutatkozó fejlödést a dunántúli magyar nyelvjárásokban észlelttöl.

a) Szó elején.

Szó elején *j* helyett *gy* szokott a mi szlovéneink nyelvében hangzani. Hogy egyes szavakban mégis fölváltva vagy kizárólag *j*-s kiejtés is jelentkezik, annak több oka lehet: a nyugaton szomszédos stíriai szlovének vagy délfelé határos horvátok hatása nyilvánulhat benne, de lehet a szlovén irodalmi nyelvnek a hatása is, annak a törekvésnek a hatása ugyanis, hogy »szebben« beszéljenek, mert akad és még inkább akadt régibb időben tanitó, talán lelkész is, a ki a *gy*-s kiejtést »csúnyá«-nak tartja, illetöleg tartotta — P. két faluról érdekes példát mondott el nekem, hogy a tanitó valóban kiküldözte iskolájából a *gy*-t. E kérdésnek minden részletében való tisztázása csak akkor remélhető, ha az egész »vend nyelvterület«-et ismerjük. Annyira a nyelvhatár szélén fekvö községek, mint Vashidegkút és Szécsényfa, a honnan adataim származnak, természetesen már magában véve sem a legkedvezöbb alap egy nyelvjárás sajátságainak megfigyelésére, de, nem szólva az így is annyira tanulságos anyagról, örömmel megragadtam az alkalmat, hogy egy jeles hallgatóm akadt, a kinek ez a nyelv nem csak anyanyelve, hanem a kiben különben is egyesül minden, a mi ilyen tanulmányok végrehajtására kivánatos: a nyelv alapos ismerete, éles megfigyelö tehetség, a nyelvterülettel való sürü érintkezés, szorgalom, lelkesedés. Minthogy nyugodtan ö reá bizhatom a munka folytatását és teljes kiépitését, nem tartott vissza eddigi kutatásaim eredményének közzétételétöl az az én viszonyaim közt nagyon is kétes lehetöség sem, hogy valamikor talán mégis sikerül azt a területet bejárnom: kiveszem tehát a magam részét a munkából már most — egyes problemák fölvetésével és minden oldalról való megvilágitásával, egyes szempontok megjelölésével,

a kutatás irányitásával. Ezt az elhatározásomat megkönnyitette még egy kedves kötelesség is, a melynek melege gyorsan megérlelte szlovén tanulmányaim ez első gyümölcsét. Fogadja a tek. Akadémia hálám jeléül azért a kitüntetésért, a mely e tanulmányokat már csiráikban bearanyozta!

A könnyebb áttekintés végett és hogy a későbbi kutatás eredményeit bele lehessen illeszteni, betűsorrendben közlöm az anyag egy részét, a melyet PÁVEL szóbeli és irásbeli közléseiből összeállitottam.*)

A következő szavakat csak *gy*-és kiejtéssel ismerem:

gyàblan gen. *gyabláni* «almafa» = szlov. jáblan.

gyàboka és *gyàboko* «alma» = szlov. jábolko.

gyàger =ném. Jäger [Jager], *gyagrija* «vadászat».

gyàgoda «eper» = szlov. jágoda.

gyáj «vadászat». A szó jelentése a fönt emlitett *gyàger*, *gyagrija* és a német *Jagd* hatása alatt fejlődhetett — a német hatás igen erős! GÁSP. II: 88. jahas «lovas» és jahanye «lovaglás», a 90. l. jási «lovagol» található. P. ezeket igy javitotta ki: *gyàhas*, *gyàjanye*, *gyási*. Nekem föltünt, hogy P. a *gyàhas* szóban, nyilván sietségében, meghagyta a *h*-t, a mely helyen hangzók közt rendesen *j*-t ejtenek, hacsak a *h* nem hangsulyos szótag elején áll, de különben is kivánesi voltam, hogy a «lovas»-ra

*) *P.* = PÁVEL ÁGOST; *P. lev.* = PÁVEL levelei; *szlov.* = irodalmi szlovén; *Gásp. II.* = GÁSPÁR a népiskolák II. o. sz. irt olvasókönyv 1870 ben megjelent szlovén forditása (*Nóve knige estenyá za veszníczki soul drügi zloucs*), a melyben P. elejétől végig megjelölte a hangsúly helyét és belejavitotta a kiejtést; az innen idézett adatok tehát szintén P. kiejtését adják vissza — a fordito a *gy*-s kiejtést rendesen nem jelzi. Hangsúlyt P. csak kétfélét különböztet meg (rövid szótagon ·, hosszszún ·), hogy a hosszú hangsúlyos hangzókon észlelhető-e kétféle hanghordozás (ereszkedő és emelkedő), azt P.-nek eddig nem sikerült megállapitania, igaz ő sem zenecértő. A PLETERŠNIK szótárában jelölt hangsúly más területre vonatkozik, a melynek hanghordozása egészen más; mindenek előtt a mi nyelvjárásunk nagy előnye, hogy sokkal hivebben megőrizte az eredetileg rövid hangzókat (az irodalmi nyelv rövid hangsulyos hangzót csak a szó utolsó tagjában ismer!), közelebbi ismerete tehát már ezért is rendkivül fontos.

melyik a rendesen használt kifejezés. P. erre azt felelte, hogy ennek neve rendesen *gyèzdec*, de hogy a lovaglás ő náluk jóformán idegen fogalom, hogy *gyàjati* náluk azt jelenti hogy «vadászni», hogy *gyàjanye* «vadászás»-t jelentene, de hogy ez elvont kifejezés helyett rendesen *gyáj* «vadászat» járja. PLETERŠNIK csak a jága szót emliti mint németből átvettet a «vadászat» jelentésében, a jàhati és minden származéka csakis a lovaglás fogalmát jelöli; egy *jah képzést, a melyre a m. szlov. *gyáj* vallhatna, nem emlit, csakis egy nőnemű jàha-t, a mely azonban természetesen megint csak lovaglást jelent: «das Reiten, der Ritt».

gyàjce tojás = szlov. jájce.

gyàksi «szebb», *nájgyàksi* «legszebb» = szlov. jáksi; előfordul az alapfok *gyáki* is «erős, derék» jelentésben = szlov. jáki és *gyáko* «igen, nagyon» határozó is = szlov. jáko, de minthogy ez nem annyira népszerű mint a *trno* = szlov. trdno, *jáko* kiejtés is hallható; P. azt mondta egy izben: *jáko*-t azt mondják, de a ki *gyàksi* h. **jàksi*-t ejtene, azt kinevetnék.

gyálnoszt «álnokság» = szlov. jálnoszt.

gyàlova (pl. zemla «föld») «meddő» = szlov. jálova.

Gyàncsi, *Gyàncsek*, *Gyános* «Jancsi, János».

gyárek «árok» = szlov. járek.

gyásztreb «héja» = szlov. jásztreb.

gyàgsa «egerfa» = szlov. jólša.

gyè, *gyèszte* «van», *gyèli* «van-e, vajjon, úgy-e» = szlov. je, jèst, jèli; e mellett van egy mindig *j*-vel ejtett enklitikus *je*, a mely nem tartozik ide, minthogy rendes használatában mindig más szóhoz tapad és csak azzal együtt élhet, *j*-je tehát voltakép nem is tekinthető szókezdőnek.

Gyeléna «Ilona» *Szvéta Gyeléna* Szt.-Ilona (helynév), *Gyelénka* «Ilonka», v. ö. szlov. Jéla, Jélica és hrv. szb. Jèlena.

gyàlics «fenyő» és «karácsonyfa» = szlov. jelič.

gyemáti, præs. *gyemlén* «venni, veszek», *vògyemáti* «kivenni» = jemáti, jémljem;

gyerčb, *gyerelica* «fogoly» = szlov. jerèb, jerebica «Rebhuhn».

gyèrica (*gyèra* is, ha nagyobb) «jércze» = szlov. járica — csak véletlen találkozás, hogy a tőhangzó *gyèrica*-ban magas, mint a magyar *jércze*-ben, *a* ugyanis *gy* után gyakran hasonul

nyilt *e*-hez: *gyesz* «én» = szlov. jaz, *gyèszli* «jászol» = szlov. jásli, *gyègnyed* «jegenye, hársfa» = szlov. jágnjed.

gyèszi gen. *gyèszija* «eczet» = szlov. jésih «Essig».

gyèszti, gyèn «enni, eszem» = szlov. jésti, jém; Gásp. II.-ben következetesen *j*-vel van írva ez a gyakran ismétlödö ige, P. épp olyan következetesen *gy*-re javitja a szókezdetet, de a *jelo* fönévben meghagyja a *j*-t (*kí nam jèlo, pìlo dáva* 169. l. «a ki nekünk ételt, italt ád») és azt jegyzi meg hozzá: «ritka szavak, főleg a *pìlo*; a rendes: *gyèszti, pìti*» [azaz: «enni, inni»].

gyèzero «ezer», több. gen. *gyezér* = szlov. jêzero.

Gyòuzsef «József», *Gyòzsek, Gyòsko* «Jóska» = szlov. Jôžef.

gyòukati, gyòucsen «sirni, sirok», *gyòcs* «sirás» = szlov. jôkati, jôčem, jôč.

Gyùla «Júlia» = szlov. Júlija.

gyũg (ejtsd gyük)*) «déli szél, olvasztó szél; dél»: *gyũg pise* «déli szél fúj»; *od gyũga vôter pise* a szél délről fúj = szlov. jûg, gen. júga 1. Thauwind, Südwestwind; 2. Süden; ellenben rendesen *j*-vel a nyilván nem népies *jũzsni* «déli» = szlov. jûzsni. V. ö. MTsz. [Jug, Juh]: *gyuk-szél* Sopron-m.; Fertő mell.; Hermann O. Halászat: déli szél (meleg, olvasztó, fonynyasztó szél). P. szülöhelyén egy család él, a mely *Jauk*-nak irja nevét, a melyet azonban mindig *Gyũgovi* «Jaukék» néven emlegetnek; egy szomszédos faluban egy özvegyasszony él, a kit *Gyũgojca* «Jugné»-nak hinak, a mit szlovénben *Jugovica*-nak irnának.

Gyũri gen. *Gyũrgya, Gyũrko* = szlov. Jurij, gen. Jurija.

A szlovén nyelvben eredeti, összláv *dj (dj)* kapcsolatból is mindig *j* lett és a hazai szlovének ilyenkor szintén *j*-t ejtenek, hacsak ez a *j* nem változott helyzeténél fogva szakasztott

*) A szlovén nyelvben a szó végén a zöngés mássalhangzó helyett zöngétlen hangzik, de minthogy ez az irodalmi nyelvet épp annyira jellemzi, mint a mi nyelvjárásunkat és minthogy a ragozott alakokban megmarad az eredeti zöngés hang, megtartom a zöngés mássalhangzó irását, csak a *gyèsz* «én» = szlov. jaz szócskát, melynek töve ragozott alakban nem fordul elö, irom következetesen *sz*-szel, a hazai szlovén irodalomban is mindig *sz*-szel irják: *jasz*!

az eredeti *j*-ék módjára *gy*-vé: a **medja* (v. ö. lat. *media*) minálunk is *mèija* «mesgye, határ», mert hangzók közt álló *j* hangsúlytalan szótagban nem változik *gy*-vé. Ezért meddö volna itt az a kérdés, hátha talán a szlov. *Jurij* elején valaha nagyon régi idöben nem is *j* hang hallatszott, v. ö. m. *György*, hrv. szb. *Gjûragj*, gen. *Gjûrgja*. Melich a magyar névben hangzó *gy*-ket igy magyarázza: «A magyar *György* a maga *ö*-jével német *Jörj* (v. ö. *Jörgen*) mása, s a *j*-böl, a mely vulg. latin kiejtésen alapuló hang, a magyarban lett a *gy*», l. Szláv jöv. I: 2: 171. Ez nagyon tetszetös magyarázat volna, hacsak M. nem beszelne mindig a *j* > *gy* változásról ügy, mintha ez közös magyar hangsajátság volna, mert a Dunán túl igenis érthető volna egy *Jörj*-böl lett *György*, de máshol már nem; azután ha a *György*-ben szó elején álló *j*-böl *gy* lett a magyarban, miért nem lett *János*-ban, *József*-ben, lám a mi szlovéneink azt mondják hogy *Gyános, Gyòuzsef*, az «Ilona» is, a melyet a horvátszerb *Jèlena*-nak mond, náluk *Gyeléna*, és miért maradt meg ugyanebben a magyar nyelvben külömben a szó elején a *j*, akár közönséges szavakban, akár nevekben: *Jeruzsálem* (m. szlov. *Gyeruzsálem*), *Júlia* (m. szlov. *Gyùla*), *Jakab, Jónás, Júdás* stb. stb.? A magyar *György* hatásának tudom be, hogy hazai szlovéneink *Gyũri*-ben a *gy*-s kiejtést az irásban is jelezni szokták: a Göneczy-féle Abc (1899) a *Gyũri* nevet *Gy*-vel irja, l. 54. l. háromszor, míg a *Gyános, Gyòuzsef, Gyùla* «Júlia» nevet J-vel irják (az 54. l. kétszer található *Gyula* a magyar Gyula!); a *Dober Pajdaš* kalendáriom *János*-t és *József*-et ir, de a mellett *Gyũri*-t (9 évfolyamban, csak 1903-ban április 24-ikén *Jurij*-t,*) míg a kevésbbé népies másik kalendáriom (*Kalendar Szrca Jezusovoga*) következetesen *Jurij*-t ir.

gyũzsina «ozsona» = szlov. jûzsina.

Míg az éppen emlitett esetekben és sok másban, P. a *j*-s

*) De v. ö. a 35. l. k *Gyũrjovomi* «György napja felé». Hogy a *Gyũri* irást nem merően a kiejtés hü visszaadására való törekvés szülte, az abból is kitünik, hogy a *Gyũri* ragozott alakjaiban *r* után hangzó *gy*-t soha, de soha sem irják *gy*-vel, hisz az éppen emlitett *Gyũrjovomi* is ügy hangzik, hogy *Gyũrgyovomi*.

ejtést nem népiesnek, affektáltnak*) tartja, más esetekben a *gy*-s kiejtés mellett a *j*-st is jogosultnak mondja: ilyenek:

gyègnyed «jegenye; hársfa», ritkán *jègnyed* = szlov. jágnjed. A *ja* > *gye* megfelelést illetőleg v. ö. a fönt *gyèrica* a. mondottakat; a szerint véletlenség, hogy a m. szlov. *gyègnyed* és a nagykanizsai *gyegenye*, l. Ny. füz. 48: 13, annyira hasonlitanak egymáshoz.

gyâj ritkábban *gyòj*,**) de *jaj* is «jaj!».

gyèlen és *jèlen* gen. *gyelèna* és *jelèna* «szarvas» = szlov. jélen, jeléna.

gyeszén loc. v *gyèszeni* és *jeszén* v *jèszeni* «ősz» = szlov. jesén.

gyeszénovec és *jeszénovec* «körisfa» = szlov. jesenovec.

gyèzik és *jèzik* nyelv, «Zunge» és «Sprache» jelentésben egyaránt, = szlov. jézik.

gyezìti sze és *jezìti sze* «haragudni» = szlov. jeziti sze.

jàma, ritkán *gyàma* «gödör» = jáma, ellenben mindig csakis *gyàncskati* (burgonyaültetésnél) kis gödröcskéket ásni = szlov. jámičkati.

Az utolsó példa fölötte érdekes és éles világot vet az egész jelenségre. P. a *jàma* szót jóformán nem is ismeri, náluk ugyanis a gödröt a németből vett szóval *gràba*-nak hijják (v. ö. Gönczy Abc 1899: 20. *szlépi szlépoga v grabo zapela* «vak vakot gödörbe visz»), a *jàma* elsősorban egy gyermekmeséből ismeretes előtte, a melyben *vùcsa* ill. *vùcska jàma* «farkasverem»-ről van szó, de a tisztán népies *gyàncskati*-t csakis *gy*-s kiejtéssel hallotta P. De mintha más vidékeken ismernék a tőszót is, még pedig a nyelvjárásnak teljesen megfelelő *gy*-s ejtéssel. A hazai szlovének számára kiadott és annyira a mennyire nyelvjárásukban irt könyvek ugyancsak fukarkodnak a szókezdő *j*-ből lett *gy*-nek phonetikus irásával, mégis éppen a *gyàma* kiejtésnek többször találjuk nyomát: a *Zobriszani Szloven*-ben kétszer is olvassuk a

*) Soha sem szabad arról megfeledkezni, hogy nem csak az irodalmi szlovén nyelv irja a fölsorolt szavakat *j*-vel, hanem az egy *Gyüri*-t kivéve a mi szlovéneink számára kiadott könyvek is!

**) A rövid *a* hazai szlovéneink kiejtésében a magyar *a*-nak felel meg és nem a szláv (szlovén) *a*-nak, tehát közel áll az *o*-hoz v. ö. *kâj* és *kòj* «micsoda».

gyamo accusativust 87. és 95. l. (vu *djamo* neszrecse és vr'zejo v-*djamo* pokójnoga), Kossics József azt irja egy helyen: vu veliko *djamo* zmetani, l. *Zgodbe vogerszkoga králesztva*, 1898-iki kiadás, 9. l. Ugyanaz a szerző vendül irt magyar nyelvtanában a szójegyzékben azt irja hogy *gödör*; graba, *djama?*, l. *Kratki navuk vogrszkoga jezika* 1833.

Ezzel kapcsolatban emlitem még a *gyunák* szót és változatait. Minthogy szlovéneink eredeti *u* helyett mindig *ü*-t, illetőleg hangsúlytalan szótagban *i*-t ejtenek, már maga a *gyunák u*-ja arra vall, hogy ez idegen szó. Az idegen szó, a mely nem lehet más, mint horvát,*) a *gyunák* alakban csak kezdő mássalhangzójában alkalmazkodott, míg a szintén ismert *jünák* alakban egy másik eleme öltött népies szinezetet, de akad bizony változatlan *junák* ejtés is és teljesen átalakult *gyünák* is. P., mikor először kérdezősködtem, használtabb alaknak csak a többes számát mondta: *gyunácke* «vitézek» (*ü*-vel is) és a mellett egy szólásfélét emlitett: *junácski sztan najlépsi sztan* «katonaélet legszebb élet», de egy levelében az *-ák*-kal képzett szavak közt *jünák-junák*-ot emlitett. Íme egy csak félig-meddig meghonosodott szó sok szinben játszó képe! A III. fejezetben azt fogjuk látni, hogy szókezdő *j*-ből lett *gy* magas hangzók előtt gyakran *g*-vé lett és ezzel sűrűn váltakozik, nem lep tehát meg, hogy Štrekelj nagy szlovén népdalgyűjteményében *günák* alakot is találunk és belőle képezett *günácski* melléknevet egy Vasmegyében feljegyzett dalban: mind az öt szakasz igy kezdődik: Sirmak *günak* touži Po *günačkoj* vouzi,**) l. az 1159-ik dalt.

Hogy mennyire hajlik a szókezdő *j gy*-be való átmenetelre, azt legjobban mutatja az a tény, hogy az enklitikákat kivéve szlovén szót egyáltalában nem sikerült találnom, a melyben

*) Igaz van a szlovénben is «junák», de *u*-ja a velünk szomszédos szlovén területen *ü*-nek hangzik! A szlovén szó jelentése is kicsit más.

**) Az *a* mind a két esetben hangsúlyos és hosszú, de a különben elég pontos feljegyzés szlovén szokás szerint ezeket nem jelöli; a magyarországi kiadványok a hosszú hangzót mindig jelölik és ezzel a legtöbb esetben a hangsúly helyét is meghatározzák, mert hangsúlytalan hangzó csak kivételesen lehet hosszú.

eredeti *j* következetesen *j*-nek hangzanék; ha szókezdő *j* mellett nem találunk *gy*-t illetőleg *g*-t, vagy idegennek bizonyul a szó (*Jàkob* — keresztnevnek szokatlan —, *Jèzus*, *júli*, *júni*) vagy a *j* később keletkezett és csak hébe-hóba hallható kapcsoló hang mint a *jŭtro* és *jedini* szavakban. *Jedini* «egyetlen» váltakozik *edini*-vel, de hogy az *e*-s szókezdet a régibb, azt mutatja egyebek közt mindig *e*-n kezdődő *èden*, *èdna*, *èdno* «egy» testvere, az irodalmi nyelvben is edini a használtabb és eredetibb alak. A rendes *ŭtro* «reggel» szóval igaz a szlovén irodalmi nyelvben jútro áll szemben, de tudvalevő dolog, hogy ez a szó eredetileg nem kezdődött a szláv nyelvekben *j*-én; a mi szlovéneinknél megmaradt a régibb, hangzón kezdődő alak: *ŭtro* (ill. nőnemű *ŭtra*), azt, hogy «holnap», mindig csak is úgy mondják hogy *vŭtro* azaz *v ŭtro* szóról szóra «reggelbe», azt, hogy reggel, «am Morgen», *zŭtra*; Gásp. II. az utóbbi h. azt írja hogy *zaŭtra*, egyébiránt a «reggel» nála következetesen *ŭtro* vagy *ŭtra*, l. különösen a 158. l., *jŭtro* írás nekem csak a *Dober Pajdás* 1900. évfolyamában tünt föl, de kapcsoló hangot bizony néha Pável is ejt: dòbro *jŭtro* «jó reggelt»!

Látni való, hogy P. kiejtése szerint szókezdő *j* helyén nagy következetességgel jelenik meg *gy*; hogy magas hangzók előtt ez a *gy* *g*-vé válhatik, azt eddig éppen csak hogy érintettem, de most, mikor a *j*-nek *gy*-vé való változásának gyér i r o t t nyomairól akarok szólani, meg kell előznöm a tárgyalást és a *j* helyén írt *g*-ket is annak bizonyitására felhasználnom, hogy a jelenség nem csak kis területen ismeretes, hanem a szlovéneink nyelvét általában jellemző sajátság. Hogy az igazi kiejtés milyen nehezen érvényesül az irott emlékekben, arra csattanós példa az irott jasz szem «én vagyok», a melyet úgy ejtenek hogy *gyèsz szàn*! Hallottuk már, hogy Gásp. II.-ben a *gyèszti* «enni» ige alakjai igen gyakran találhatók és következetesen *j*-vel vannak irva, de hogy P. a *j*-t épp oly következetesen *gy*-re javitotta (én 26 ilyen esetet jegyeztem ki magamnak); könyvben mindössze egyszer találtam *gy*-s irást, a ponyvairodalom egy termékében, a mely elég pongyolán van irva és hanyagul javitva, úgy hogy a valóságos kiejtésnek megfelelő alak, mely egy izben rászaladt az iró tollára, szerencsésen ott is maradt a nyomtatásban — a nyelvész nagy örömére! Értem a *Sztarisinsztvo i*

zvacsinsztvo czimű 1898-ban megjelent müvecskét, a melyben evésről-ivásról ugyancsak sok szó esik; *j*-vel irt alakot 12-ót jegyeztem ki belőle, l. 32. l. öt eset, 33., 34., 35., 49., 51., 54., 56., de lehet több is, mert ezeket eleinte nem jegyeztem ki, hisz minden könyv így irja a *gyèszti* ige alakjait, csak akkor kezdtem iránta érdeklődni, mikor az 57. lapon rábukkantam az eleven húsból és vérből való *gyo*-ra.*) E föltünő irással szemben ugyanabban a munkácskában mindig csak *j*-vel vannak jelölve nemcsak a *gyèszti* «enni» ige többi alakjai, hanem az itt népies mezben fölötlő *gyo* alak is, l. 32. l. Jasz bi *jo* pa pojo «én enném és megenném». Az éppen emlitett erősen népies könyvecskében meg más *gy*-s irás is található: a *gyàger* szót ugyan *j*-vel irja, de ugyanazon a lapon a belőle képezett *gyagrija*-t *gy*-vel: tri *Jágre* «3 vadászt», slo je vö dvajszeti *Jágrov* na *gyagrijo* «kiment 20 vadász vadászatra» l. 15. l.; a *gyànec* «ökör» accusativusa a kiejtéshez képest *gyùncza*-nak van irva a 21. l.; a szlov. jéčati, ječi «jajgatni, jajgat»-nak minálunk *gyècsati*, *gyecsi* ill. *gecsi* felel meg, itt kétszer *gyecsi*-t találunk (46. l. *gyecsi*, 57. *gyecsi*) és egyszer *gecsi*-t, l. 70. l.; a szlov. *jédrni* «schnell, hurtig»-nak minálunk *gyèdrni-gèdrni* «fürge; buzgó, szorgalmas» felel meg, a belőle képezett *jédrnost*-nak pedig *gyèdrnoszt-gèdrnoszt*, itt azt olvassuk hogy *gyedrnoga*, l. 29. l., és *gyedrnosztyom*, l. 53. l.; olvasunk végre egy *gyám* szót szakasztott ugyanabban a jelentésben, a melyet Pleteršnik a szlovén *jàn* a. emlit: eden *gyám* goricz na dvajszeti kopácsov, l. 28. l.**) Az emlitett esetek azonban még sem tartoznak egészen egy sorba a föltünő *gyo* irással: a *gyo* irás páratlan szlovéneink irodalmában, bizonyos szavaknak (p. o.

*) Ezt az egész hazai szlovén irodalomban, úgy látszik, magában álló följegyzést Melich is kihalászta, idézi is a helyet Szláv Jöv. I : 2 : 40. l. — *tom* nála sajtóhiba *bom* helyett.

**) Minthogy a szó végén álló *-m* helyett szlovéneink többnyire *n*-t ejtenek, ámbár *m*-t irnak, könnyen megeshetett ebben a pongyolán szerkesztett könyvben, hogy eredeti *n* h. is a szó végén *m*-t irt a szerző. A szó egyébiránt német eredetű; nem rég egy tolnamegyei német nyelvjárásból emlitették: *jo*⁻ (kfn. *ján*) «Weinbergszeile» l. Schäfer Illés *A kalaznói német nyelvjárás hangtana*, 1908, 14. l.

gyünec, gyecsi, gyèdrni) phonetikus írása ellenben elég sürün található, található olyan könyvekben is, a melyektől a népiskedés távol áll és melyek gonddal vannak írva és átnézve, csak nem kell okvetetlenül mindig *gy*-t várnunk eredeti *j* helyén, egy-egy *g*-s írás is eredeti *j* > *gy* változásra vall, mert a *g* itt, a mint a III. fejezetben látni fogjuk, mindig *gy*-n keresztül lett *j*-ből és a *gy* a *g* mellett mindig még ki is mutatható. Gásp. II. az ökrőt *gyünec*-nek írja, l. 10. l., ragozott alakjait (*gyünca* stb.) a kiejtés szerint írja: 71. *gyünci*, 72. *gyünce*, 152. *gyüncév* g. pl.; a *gyècsmen-gècsmen* «árpa», a mely minálunk a szlov. jéčmen-nek megfelel, Gásp.-nál mind a két népies alakban olvasható: 120. *gyecsmen*, 45. *z-gecsmena* «árpából»; *g*-s írással találjuk a *gèdrno*, 59. és 161. l., és a belőle származott *gèdrnoszt* szót, 6., 49., 97., 135., de a *gèdrno* tőszava egyszer az irodalmi szokás szerint *jedro*-nak van írva, l. 16. l., többes nom.-a az 56. l. megint *gédrovje* alakban tünik föl;*) a *Sztarisinsztvo*-ban talált *gyecsi-gecsi*-vel szemben itt a népies kiejtés csak egyik változatát találjuk: *gecsécs* «jajgatva» 12. l.; a szlovén jezdi «lovagol» helyett itt *gèzdi*-t (olv. *gèjzdi*) találunk, l. 35. l., v. ö. 48. *gèzdna* změna «lovagló játék». A Gönczy-féle ABC-ben 1899. a *gyünec* népies alak küzd az irodalmi helyesírással: a 24. l., a hol a *gy* betűkapcsolatot gyakorolják olvasásban és írásban, természetesen csupa *gy*-s írást találunk: *gyünec, z gyünci, gyünec* (*ü* itt sajtóhiba *ü* h.), *gyünci*, de a 71. l. *jünce, gyünce, jünci* két irodalmi alak fogja közre a népiest, egészben véve ez mégis erősebbnek bizonyul, mert az 54. l. kétszer találjuk: *gyünec* (! *gyünec* h.) és *gyünci* és a 66. l. is azt olvassuk hogy *gyünec*. Legérdekesebb az 54. l. az utolsó mondat: *Gyüné* je mládi *gyünec* ali telcsics, mert benne a szlov. juně-nak megfelelő *gyüné* is népies alakban jelenik meg; ezt igaz olvastuk már a 24. l. is, de «*gy*» alatt, tehát olyan kapcsolatban, a melyben *j*-s írás nem is volt elhelyezhető, P. a szót nem ismeri. *Gy* és *g* váltakozik a *gyèdrni-gèdrni*-ben: 47. Mihál sze *gyedrni* és 60. *gedrno*; azon nem változtat semmit sem az a körülmény, hogy P. nem

*) A *gyèdrni-gèdrni* eredeti jelentése az hogy «magvas», innen: «erős, fürge; buzgó, szorgalmas»; tőszava *gyèdro-gèdro* «magvat» jelent.

ismer *gyedrniti sze* igét,*) így is ez a *gyedrni sze* annak kétségtelen bizonyítéka, hogy a fordító a *gèdrno* mellett ismerte a *gyedrno* kiejtést is. Csakis *g*-s alakban találtam a *gyèjzdi-gèjzdi* «lovagol» szót: 35. *gèzdi*.

Még csak Küzmics István 1771-ben megjelent bibliafordításáról akarok röviden megemlékezni, az egész hazai szlovén irodalomnak e legkiválóbb termékéről, a melynek tartalmát l. Melich bibliographiájában 5. sz. a., M. Könyvszemle 1902. Melich több példát állított össze belőle szókezdő *gy*-re, l. *Szláv Jöv.* I : 2 : 39. k., mások is hivatkoztak már e forrásra, de igazi fogalmat arról, hogy milyen ritkán írja mégis Küzmics a *gy*-t olyan szavakban illetőleg alakokban, a melyekben a régibb *j* helyett *gy*-t ejtenek a mi szlovéneink, csak úgy nyerhetünk, ha szembe állítjuk a *gy*-vel írt szavakkal a *j*-vel írt, szintén *gy*-vel ejtett szavakat. Máté evangeliomában szó elején egyáltalában csak háromszor találjuk az igazi kiejtés hű tükrét: *gyünczi* azaz *gyünci* «ökrök» 22 : 4., *gejzdi* «lovagol» 21. föliratában és *gyeszi* «eczet» 27 : 34., de a 48. vsben z *jesziom* «eczettel». A *gyèszti* ritkábban *gèszti*-nek ejtett ige alakjai sürün ismétlődnek, de mindig *j*-vel vannak írva, ámbár a legkisebb kétség sem férhet ahhoz, hogy a nép akkor sem ejtette így: inf. *jeszti* 12 : 1. és 4., 14 : 16., 15 : 20. és 32., 24 : 49., 25 : 35. és 42.; præs. *jej* «eszik» 11 : 19., *jejo* «esznek» 15 : 2. és 27.; ptc. præt.-act. *jo* je «evett» 12 : 4., nej je *jo* «nem evett» 11 : 18., bom *jo* «enni fogok» 26 : 18., *jeli* szo «ettek» 14 : 20., 15 : 37. és 38., 24 : 38., ka bodete *jeli* «mit fogtok enni» 6 : 25., da bi oni *jeli* «a mint ettek» 26 : 21. és 26.; imperat. *jejte* «egyetek» 26 : 26.; a *gyèszti*-ből származó *gyèjsztvina* «eledel» is *j*-vel van írva: accus. *jejsztvino* 24 : 45. A kérdő *gyèli* «van-e, vajjon» következetesen *jeli*-nek van írva 11 : 10. és 11., 16 : 9., 18 : 12., 20 : 22., 22 : 17. stb.; a *gyèsz* «én» kivétel nélkül *jasz*-nak van írva, rövidült *gye* (*ge*) alakját csak egyszer találtam *sz* előtt (14 : 29. *ja* szam); a *gyòukati* (sze) «sírni», *gyòukanye* «sírás», *gyòcs* «sírás» min-

*) Pleteršnik éppen a magyar szlovének területéről jegyez föl egy ilyent, de szokása szerint kivetközteti a tájszót hang és hangsúly tekintetében eredeti mivoltából és teremt így sehol a világon nem hallható alakokat: *jedrniti se* sich üben ogr.-C.

denütt *j*-vel van írva: *joukala je* «siratta» 2 : 18., nej szte sze *joukali* «nem sirtatok» 11 : 17., *joukanye* 8 : 12., 13 : 42. és 50., 22 : 13., 24 : 51., 25 : 30., *jocs* 2 : 18.; a *gyaj* (gyoj) «jaj» fölkiáltó szócska mindig *jaj*-nak van írva 23 : 13., 14., 15., 16., 23., 25., 27., 29. A *gyemàti*, *gyemlèn* «venni, veszek» igét, melyet Küzmics maga is más helyen *gy*-vel ír, l. Melich művében a fönt idézett helyet. Máté evangéliomában mindössze kétszer találtam, még pedig *j*-vel írva: 17 : 24. és 25. *jemlejo* «vesznek»; a *gyèzero* «ezer» *j*-vel van írva: pétjezero «5000» 14 : 25. és 16 : 9., stirijezero «4000» 16 : 10.; deszét *jezér* «10000» 18 : 24.; *j*-vel van írva a *gyálnoszt*: *z jálnosztjom* «álnoksággal» 26 : 4., *j*-vel a *gyárem* «járom», *gyáko* a *gyáma-jáma* «gödör, verem» szavak is: *járem* 11 : 29. és 30., 21 : 5.; *jáko* 17 : 14., 26 : 22., 38. és 75., 27 : 54.; vu *jamo* «a gödörbe» 12 : 11. vagyis a valódi kiejtéshez hivebben *vjamo* 15 : 14.*)

Melich összeállításából kitűnik, hogy Küzmicsnél találni még egy pár *gy*-vel írt szókezdetet, de egészben véve az arány nem igen változik, a *j*-s írás sokkal de sokkal gyakoribb, a *gyèszti* «enni» alakjai, *gyèli* «van-e, vajjon, úgye», *gyèsz* «én», tehát éppen e számtalanszor előforduló szavak, következetesen *j*-vel vannak írva, a *gy*-s alakokat igazán csak úgy ki kell halászni a sok *j*-s írás közül. Ha ehhez, tárgyalásunk menetét megelőzve, hozzátesszük, hogy szó közepen, csaknem azt lehet mondani, soha sem találunk eredeti *j* helyén *gy*-s írást,**) se Küzmicsnél, se más írónál — az a pár *gy*-s írás, a melyet mégis föl lehet hajszolni, még a fehér hollónál is ritkább —, némileg érthető, hogy a szlovén Miklosich, a ki szülőföldjéről,

*) A gyáma-jáma szó P. szerint ritka: Küzmics sem használja mindenütt, a hol a legújabb 1880-ban megjelent kiadásban találjuk: az 1771-iki kiadásban p. o. Márk 11 : 17. *lúknyo* áll és 12 : 1. *kad* az új kiadás *jamo* olvasata helyén.

**) Nem ide tartozik *angyeo* «angyal», *evangyeliom* «evangeliom» és *Egyiptom*; az olyan ptc. præt. pass.-ban, mint *rodjen* «natus», *szodjen* «judicatus, elitélt» stb. sem áll a kettős *gygy*-vel olvasandó *dj* eredeti *j* helyén (v. ö. Melich *Szláv jöv.* I : 2 : 40.), ezek analogikus alakok, a melyekben a *d* az általános igetőből behatolt a ptc. præt. pass.-ba is, v. ö. inf. *rodíti*, *szödíti* stb.

Luttenbergből, akár gyalog elérhette volna a mi szlovéneink területét, alig sejt valamit erről a hazai szlovéneink egész nyelvét át meg átjáró jelenségről. M. *Vergl. Lautl. d. slav. Spr.* cz. művének második, 1879-ben megjelent kiadásában mindössze két igazán idetartozó esetet tud fölhozni: «jędrьnъ: jedrn. *gedrn*, *ǵedrn*, *ǵedjern* hg. Man merke auch *geèmen*.», l. 359. l. Az utóbbi a szlov. *jéčmen* «árpá»-nak megfelelő *gyècsmen-gècsmen*, az első, a szlov. *jédrn*-nek megfelelő szó, a mely minálunk *gyèdrni-gèdrni*-nek hangzik, de tudtommal sehol sem **gyeggerni*-nek. M. más helyen is magyar szlovénnek («hg.») mondja ezt az alakot: «*gjegjerno* hg. cito lautet auch *jedrno*, *gedrno*: jędrьno» u. o. 342. l., de ez nyilvánvaló tevedés, ezt a horvát *kaj*-beszélőknél ma is jól ismert alakot valószínűleg Belostenec szótárából írta ki. Hogy M. különben nem ismeri a magyarországi szlovén nyelvnyárásnak szóban levő sajátságát, az csattanósan kitűnik abból, a mit a himnemű főnevek többes nominativusáról mond, l. Vergl. Gr. 3 : 134., a miről a Függelék-ben lesz majd szó. Miklosich után sem sokat törődtek a beszélt nyelvvel, Oblak egy rövidke megjegyzése egészen magában áll és könnyen elkerülhette a kutatók figyelmét. A muraközi horvát nyelvjárásról írt értekezésében egészen mellékesen említi a *j* > *gy* változást egy hazai szlovén községből: «*j*, azt mondja, a muraközi nyelvjárásról, változatlanul marad: *jánec*, *žerjavi*, *jän*, míg a magyar szlovének északi nyelvjárásában (Pecsarócz) *gy*-vé válik».*) Arról, hogy a szó belsejében ez a változás bizonyos feltételekhez van kötve, nem tesz említést. Régebben, mikor O. értekezéseiben többször érintette a kérdést, nagyon zavaros fogalmai voltak róla, becses bennök jóformán csak az, a mit Valjavec értesítése gyanánt közöl. «Ich habe mich, mondja, in dieser Angelegenheit an den Herausgeber der Pred.,**) H. M. Valjavec, gewandt und erhielt die freundliche Mittheilung, dass

*) *j* ostaje nepromijenjeno: *jánec*, *žerjavi*, *jän*, dok se razvi u sjevernom govoru ugarskih Slovenaca (Pečerovce) u *gj*, l. *Zbornik za narodni život* I. Zagreb 1896. 52. l. V. ö. a 44. l., a melyből kitűnik, hogy O. megfigyelései igen kis körre terjedtek.

**) Valjavec kiadott régi magyarországi szlovén prédikációkat a *Letopis matice slovenske* 1874. és 1877. évf.-ában.

das *j* in Art des magy. *gy* in der Gegend von Naršinci und nördlich von Kaniža (Gočseiska okolica) ausgesprochen werde, z. B. gyécati, žergyav, gyemlew [! sajtóhiba *gyemlejo* h.], trigye, gvesti etc. Daneben wird auch noch j gesprochen: jećati, žerjav etc. So seien auch die betreffenden Beispiele in den Pred. zu lesen: žerjavo oder žergyávo (wenn auch in der Handschrift dreimal *g* und einmal *j* geschrieben steht), jemati, jemlé, trigye etc.» Arch. f. slav. Phil. 12. [1890]: 21. jegyz. Hogy O. menynyire nem ismerte akkor szlovéneink kiejtését, az kitűnik egy két évvel később irt értekezéséből, a melyben egy másik szlovén tudóssal, Škrabeczel folytatja azt a különös vitát, a melyben mind a kettő egy hazai szlovén alak hangtani fejlődését nagy hévvel ellenkező módon magyarázgatja — a hazai szlovén nyelvjárás hangtanának ismerete nélkül! «Š. spricht, mondja O. Arch. 14: 355., von einem *g* oder *gy* für *j*, als ob zwischen *g* und *gy* im Magyar. kein Unterschied wäre, in letzterem ist doch ein spirantisches Element vorhanden und der Unterschied demnach nicht bloss in dem Grade der Weichheit oder Härte». Egészen nyilvánvaló, hogy O. nem is sejti, hogy a magyar *gy* palatalis *ď*-t jelöl! De téved abban is, ha alább így folytatja: «Wir lesen [t. i. az emlitett prédikációkban] neben *ogjen*, *ogyen* auch *geći*, *trigye*, obwohl hier doch nur ein Laut gemeint sein kann. Die Schreibung *örgo* (erjul) kennzeichnet besonders den grossen magy. Einfluss in der Orthographie». Hisz a *gecsí* kétségtelenül *g*-vel olvasandó és gyakran hallható alak, a *j*-ből lett *gy* magas hangzók előtt akárhányszor *g*-be ment át és a *g*-s ejtés ilyen esetekben folyton váltakozik a *gy*-s ejtéssel. Az *örgo* igaz föltünő alak — P. csakis *örgyo* kiejtést ismer (*örgyati* orditani) —, föltünő csakúgy mint *žergávi*, a mely helyett P. csakis *zsergyávi* kiejtést ismer, de ebben alig hibás a «magyar helyesirás» (a prédikációk a XIX. [!] század elejéről valók), hanem talán a kiadó, a ki jónak találta a prédikációkat nem eredeti helyesírásban, hanem átirásban közölni (így érthető az *ogjen* és *ogyen* váltakozása is, a kéziratban mindig *ogyen* állt). El lehet képzelni, hogy a bennünket érdeklő jelenségről milyen zavaros fogalma lehetett e két jeles szlovén nyelvésznek, mikor a nyelvjárást nem az életből ismerték, hanem csak irott följegyzésekből, az irott följegyzéseket pedig még akkor sem értették meg, ha el-

vétve híven tükröztették is az illető jelenséget. Ha a rendesen irt (de vajmi ritkán ejtett) szókezdő *j*- helyett a kiejtésnek valóban megfelelő magyar *gy*-t vagy *g*-t is találtak valahol, nem tudtak mit kezdeni vele. Oblak egészen nyilvánvalónak tartja, hogy *gecsí* nem lehet más mint *gyecsí* tökéletlen leirása, a *gyecsí*-t meg nem tudja elolvasni sem ő, sem Škrabec. Mert nézzük csak, hogy minek nézi Škrabec a magyar *gy*-t: «Für meine Beweisführung, mondja, schien es mir genügend, die Thatsache einfach zu constatieren, indem ich voraussetzte, dass der verständige Leser ohne Mühe selbst es sich denken müsse, dass ich dem *gy* nicht die Geltung eines harten *g* zuschreibe. Dass es aber von dem weichen *g* [én ritkittattam] nicht gar weit ist zum harten, das wird man mir doch wohl zugestehen» l. Arch. 14: 338. l. Tehát Š. azt hiszi, hogy a m. *gy* palatalis *ǵ*-t jelent!

b) Szó belsejében.

z) Mássalhangzó után.

Ahhoz a ponthoz értünk, a hol a dunántúli magyar nyelvjárások és a hazai szlovén nyelv találkozása a legföltünőbb, a hol igazán meglepő. Szó elején a dunántúli magyar éppenséggel nem ejt következetesen *gy*-t *j* helyett, sőt egyes vidéken a hangfejlődésnek csak igen gyenge nyoma található; a szlovéneink ejtésével való hasonlatosság annál kevésbbé tünik föl e ponton, mert a szlovének sem ejtenek mindig *gy*-t ily esetben, hallani *j*-s ejtést is a *gy*-s mellett, a *gy*-ből magas hangzók előtt fejlődött és erősen érvényesülő *g* is elfedi a nyomokat, de a szó belsejében mássalhangzó után mind a dunántúli magyarságban, mind szlovéneink nyelvében olyan következetesen fejlődik *j* előtt a dentális zár, hogy a részletekben mutatkozó eltérés sem zavarhatja meg a kutatót a jelenség teljes azonosságának fölismerésében. Mielőtt azonban a magyar és szlovén jelenséget összemérjük, lássuk szlovéneink nyelvéből a tényeket.

A jelenség különösen bizonyos mássalhangzók után olyan gyakori, hogy a bizonyitékok fölsorolását csaknem teljesen a véletlenre lehet bizni, kiirom tehát mindenek előtt Gáspár II.-ből az ott található eseteket Pávelnek a valóságos kiejtést föl-

tüntető javításával; első helyen áll mindig a szokott írásmód, a melyet Gásrár fordítója is követ és a mely az eredetibb, a közszlovénben még megmaradt, de minálunk már túlhaladt hangállapotot tünteti fel; arra következik Pável phonetikus, tehát az igazi kiejtést ábrázoló írása. Éppen mert e jelenség olyan következetes, mert szlovéneink mássalhangzó után mindig *gy*-t illetőleg *ty*-t ejtenek *j* helyett, e kiejtést még elvétve sem szokták az írásban jelölni, hisz itt nem ingadozik a kiejtés úgy mint a szó elején, hanem mintegy akaratlanul dentalis zár képződik a *j* előtt, a mely ezzel palatalis dentálissá folyik össze. Csak ha a kiejtés erősebben eltér az etymologiai alaptól, ha a zöngetlen mássalhangzó után keletkezett *ty* *k*-ba megy át, találjuk, még pedig igen sűrűn, ennek nyomát az írásban is. Itt azonban első sorban a zöngés mássalhangzó után jelentkező *gy* érdekel bennünket, a *j* > *ty* > *k* változással külön foglalkozom a *Függelék*-ben.

b után *j* helyett *gy*-t ír és ejt Pável: Gásp. II. 92. zobjé: *zobgyé* — *zòub* «fog» több. nom.-a; 103. kétszer és 114. pojbjé: *pòjgye* (**pojbgye*-ből) — *pòjeb* «fiú,ném. Bube» több. nom.-a; 18. sibje rózse: *síbgye rôuzse* «rózsatő» — *síba* «vessző»-ből képezett gyűjtőnév; 145. bábja kokòs: *bábgya kokòus* «öregasszony tyúkja» — *bàba*-ból képezett melléknév v. ö. szlov. bábji és hasonló melléknevet *ríba* «hal»-ból: *ríbgyi* = szlov. ribji — *ríbgye okòu* «halszem».

d után: 28. lüdjé: *lídgyé* «emberek» szlov. ljudje, óbolg. ljudbje — szlovéneink nem ismerik a *j*-s *l*-t és a régi *u* helyett *ü*-t, illetőleg hangsúlytalan szótagban *i*-t ejtenek; 148. honvédje: *honvédgye* «honvédek»; 15. mládo drevje sze mladjé zové: mládo *drêvgye* sze *mladgyé* zové «a fiatal fákat csemetéknek hijják» — *mlád* «fiatal»-ból képezett gyűjtőnév.

l után: 51. roditelje: *roditelgye* «szülők»; 28. veszeljé: *veszelgyé* «vígasság, öröm» — *veszéli* «víg»-ből képezett elvont főnév; 16. kolje: *kòlgye* «karók» — **kòu* (v. ö. *kòlek* karó és *prekòu* «hasábfa» gen. *prekòula*); 81. vezálje: *vezálgye* «köteg»; 120. szilje: *szílgye* «gabona»; vdiljek: *vdílgyek* «hosszában, végig».

m után. Gásrárban nem fordul elő ilyen eset, de a *gyírem* «járom» több. nom.-át, a mely *gyíremgye*, minden bizonnyal úgy írná hogy járemje.

r után: 92. négyszer mórje: *mòurgye* «tenger»; 15., 19., 101. szkorja: *szkòurgya* «kéreg»: 43., 44., 144. vecsérja: *vecsérgya* «vacsora»; 20. pozdérje: *pozdérgye* «pozdorja»; 71. és 98. skvorjánec: *skvorgyánec* «pacsirta»; 90. huszárje: *huszárgye* «huszárok»; 164. tatárje: *tatárgye* «tatárok»; 137. komárje: *komárgye* — *komár* «szunyog» több. nom.-a; 10., 14., 98. pérje: *pérgye* — *pèro* «toll»-ból képezett gyűjtőnév; 165. z-máterjov: *z mátergyov* — *mati* «anya» instrumentalisa; 111. sztvarjov: *sztvargyòuv* — *sztvár* «állat» instrumentalisa; 23. erjávi: *ergyávi* «barna»; 68. 'zarjávo — *zsergyávo* «izzó»; 22. varje: *vàrgye* — *várvati* «őrizni» præs. egy. 3. sz., a szlov. irod. nyelvben várovati váruje, v. ö. 129. da sze varjes: da sze *vàrgyes* «hogy őrizkedjél»; 50. vörjem: *vôrgyem* ill. *vôrgyen* — *vôrvati* «hinni» præs. egy. 1. sz., a szlov. *vérovati*, *vérujem*; 42. merjé: *mergyé* «meghal», 126. merjémo: *mergyémo* «meghalunk»: 57. gorizorjéjo: *gorizorgyéjo* «fölszántják», így olvasandó az 56. l. található orjém «szántok» alak is, a mely Pável figyelmét elkerülte, beszélni mindig úgy beszél, hogy *orgyém* (ill. *orgyén*), *orgyés*, *orgyé*, *orgyémo*, *orgyéte*, *orgyéjo*, v. ö. 71. és 171. orjé: *orgyé*, 119. és 147. orjéjo: *orgyéjo*; 57. raztorjeni: *raztòrgyeni* — *raztoriti* «szétszórni» ptc. præt. pass.-a; 150. pokvarjeni: *pokvàrgyeni* — *pokvariti* «elrontani»-ból ugyanaz az alak.

v után: 24., 25., 114., 124. divji: *divgyi* «vad» — 43. és 93. divjácsina: *divgyácsina* «vadállat»; 13., 15., 16., 18., 27., 56. drevje: *drêvgye* — *drêivo* «fa, arbor»-ból képezett gyűjtőnév; 25. zsarjavje: *zsergyávgye* «gémek»; 113. csrvjé: *csrvgyé* — *csrv* «féreg» több. nom.-a; 6. lisztovje: *lisztòuvgye* — *liszt* «levél» több. nom.-a; 18. és 56. grmovje: *grmvòugye* — *grm* «bokor»-ból képezett gyűjtőnév; 51. bratovje: *bràtovgye* és sztricovje: *sztrícovgye* — *brát* «fivér» illetőleg *sztric* «nagybátya» több. nom.-a*); 116. plasztovjé: *plasztovgyé* — *plászt* «asztag»-

*) *Sztric* az atyai nagybátya, az anyainak neve *vůjec*, gen. *vůca*, ennek több. nom.-a *vůcovje*, Gásp.-nál ugyanabban a sorban olvasható, a melyben sztricovje áll; Pável, a ki addig számtalanszor belejavította az ilyen helyzetben egészen következetesen jelentkező *gy*-t, különben is jól tudta, hogy ezt a jelenséget amúgy is ismerem, ezúttal nem jelezte a valóságos kiejtést, a mely természetesen csakis *vůcovgye* lehet.

ból képezett gyűjtőnév, P. egyébiránt nem ismeri a *plaszt* szót (de ismer belőle képezett *plasztics*-ot); 120. klaszovje: *klaszovgyé* és többször a vele rokonértelmű vlatovje: *vlatovgyé* — *klász* «kalász» és *vlát*-ból képezett gyűjtőnevek. Az esetek még egész sorát idézhetném itt, a melyekben Gáspár fordítója következetesen *j*-t ír az élő nyelvben épp olyan következetesen hangzó *gy* helyett, de mivel Pavel a folyton ismetlődő hasonló eseteknél nem tartotta mindig szükségesnek a javitást, — hisz többször beszéltünk már erről és tudta, hogy a legkisebb félreértéstől sem kell tartania —, én az esetek egy részét meg sem említettem; hiány példákban éppen *r* után amúgy sines és az élő nyelvből játszva lehetne a példákat a megúnásig szaporitani.

z után is *gy* hangzik *j* helyett, de Gáspárban nem találtam megfelelő példát. Igaz előfordul a 148. és 149. l. vitéz többese vitézje, a mely másképp nem hangozhatnék mint *vitézgye*, — de a vitéz maga sem népies kifejezés. Épp olyan ismeretlen P. előtt a 141. l. olvasható serezje alak, úgy hogy a lap szélére azt jegyzi «sereg?», azaz kérdi, vajjon a *sèreg*-ből származik-e, a melyet igenis ismer. De ha a serezje alak megvolna, természetesen *gy*-vel ejtenék, ez mind abból önként következik, a mit már eddig is tapasztaltunk, de tényleg ki is mutatható egy szakasztott ilyen módon alakult több. nom. más szóból: *vrág* «ördög»: *vrázgye* — lágoji kak szî vrázgye «rossz mint valamennyi ördög». Ugyanazt bizonyitják azok a szavak is, a melyekben a *z* már a töhöz tartozik: *pèjnez*: *pènezgye* «pénz» és *rògoz* «gyékény»: *rògozgye*.

zs után mindössze két példát találtam Gáspárnál. Az első a ro'zjé, a melyet P. két helyen, a 33. és 96. l., kijavitott *rozsgyé*-ra, egy másik helyen, a 10. l., azonban meghagyott azzal a megjegyzéssel, hogy «ritka». Én, mikor az első helyre rábukkantam, tavaly nyáron levélben kérdést intéztem hallgatóimhoz, a ki akkor szülőföldjén tartózkodott és gazdag anyagot gyűjtött a nép ajkáról; júl. 29. a következő feleletet küldte nekem: «*Rozsgyé* a rendes neve a tavaszkor lemetszett szőlőágacskáknak; a fegyver = *orozsgyé* és *rozsgyé* is; de mert a nép nem igen használja, ritkának jeleztem». Az *orozsgyé-rozsgyé* «fegyver», akár népies, akár nem, minthogy ha használják, csakis

gy-vel ejtik, megerősít bennünket az eddig tapasztaltakban — a szlov. irod. nyelvben oróžje, az óbolg.-ban orazьje felel neki meg; az igazán népies *rozsgyé*, a mely tavaszkor lemetszett venyigét jelent, *rozga*-ból képezett gyűjtőnév, az irod. szlovénben neki *rôžje* «Rebenabschnitzel, Rebenreisig» felel meg, a melyből valamikor Simonyi, a ki még most is Pleteršnik szótárából szereti idézni az állitólag a magyar nyelvbe átment szlovén szavakat, a *rôzse* szót magyarázta, l. Nyr. 30: 533. és v. ö. u. o. 555. l. Mihelyt szlovéneink nyelve ismertebb lesz, Pleteršnik szótárát, reménylem, óvatosabban fogják minálunk használni. — A másik eset még ennél is érdekesebb. Gáspár könyvében ugyanis azt olvassuk a 36. l.: Gyö po trnyi, *glö'zdji*, grábaj, Gyö, Lisa! a 67. l. a bennünket érdeklő szó szakasztott ugyanabban a kapcsolatban ismétlődik, de immár másképp irva: be'zijo i tü po trnyi, *glö'zji*, grábaj; *po trnyi*, *glöuzsgyi*, mert igy olvasandó a szó, azt jelenti, hogy «tüskön-bokron át», a *glöuzsgyi* pedig a *glöuzsgye* loc.-a, a mely *glog* «galagonyá»-ból képezett gyűjtőnév*); a szó a szlovénben glôžje (= ób. gložьje) «das Weissdorngestrüppe». Az első helyen található, a valóságos kiejtést sejtető glö'zdji irás az egész 176 lapra terjedő könyvben az egyetlen, a melyben a mássalhangzóra következő *j* helyett minálunk tényleg ejtett *gy* keresztül tört a merev szabályon és az irásban is nyomot hagyott!

Az emlitett glö'zdji irás annál érdekesebb, mert külömben ez a hangfejlődés, éppen mert olyan általános, az irásban egyáltalában nem szokott tükröződni. Nyomtatott könyvben nem is találtam eddig a glö'zdji iráshoz foghatót, csak a kinyomtatásra soha sem szánt prédikációkban, a melyeket Valjavec közzétett, akad itt-ott a valóságos kiejtésnek megfelelő, mondhatnók akár — pongyola irás: Letopis Mat. slov. 1877: 110. *silgje* «gabona», 121. *margjanje* «sanyargatás», 1874: 144. *rožgjé* «fegyver».**) Ezekhez a példákhoz csatlakozik az a sajátságos žergávi «izzó», a melyet Oblak zsergyávi-nak olvas, 1874: 126. és 131., 1877:

*) P. csak a dissimilált *dlog*-ot ismeri, de *glöuzsgye* természetesen csak régibb *glog*-ból keletkezhetett.

**) Az átirás a kiadótól származik, az eredetiben *gj* h. *gy* áll.

113. — v. ö. 1877 : 96. zerjávi. A mire nekem nem sikerült nyomtatott könyvből más példát találni, mint a fönt emlitett glö'zdje irást, arra MELICH két esetet hoz föl: «*ludomergye* (Szlov. sillab. 1780-ból, szlov. *ludomerje*), *vögyelgye* (= szén, Dober pajdás, napt., szlov. vogelje).» Szláv Jöv. I : 2 : 40. Az első könyvet nem ismerem, a *Dober pajdás* naptár minden évfolyamát elolvastam, az első évfolyamokat, a melyek M. ez állitása előtt jelentek meg, külön e czélból újra elolvastam, de nem tudtam erre a mindenkép föltünő, hogy ne mondjam hihetetlen vögyelgye alakra bukkanni, mindössze az 1902. évf. utolsó lapján a hirdetések közt találtam egy *vogelje* alakot, de nem tudom elhinni, hogy ez az a hely, a melyről M. a maga előttem merően ismeretlen kiejtést tükrözö vögyelgye csodaalakot idézte, mert egészen lehetetlennek tartom, hogy *o*-ból *ö*-t, *g*-ből *gy*-t, *j*-ből *gy*-t csinált volna, tehát csak annyit mondhatok, hogy **vöugyelgye* kiejtést sem én, sem P. nem ismerünk, hanem csak *vöugelgye*-t, hogy a *Dober Pajdás* összes köteteiben soha *-lje* helyett *-lgye* irást nem találtam és — hogy mégis csak jobb pontosan idézni egy annyira ritka és szintén csoda számba menő alakot, mint azt mondani, hogy az eddig megjelent négy vagy öt évfolyamban valahol megtalálja, a kinek türelme van hozzá, megkeresni ezt a párját ritkitó alakot.

Hátra van még egy kis részlet, a melyet külön kellett tárgyalnom, az *n* után álló *j* fejlődése. Itt különbséget kell tennünk régi képzések és új analogiateremtette alakok közt: a régi képzésekben az *n* a következő *j*-vel összefolyt *ny*-nyé, még mielőtt a *j* > *gy* fejlődés megindult volna, itt tehát *ny*-t találunk, ha azonban később *n*-re végződő főnévi tőhöz más csoportból vett *-je* több. nom.-rag járult, akkor az *n* nem folyt össze a *j*-vel, hanem itt is dentalis zár képződött mint más hasonló esetekben. Biztosan megállapitható, hogy GÁSPÁR fordítója a kétféle eseteket az irásban is megkülömbözteti egymástól, ámbár a második, fontosabbik esetre nincs nála példa, a melyet P. az élő nyelvből ismerne, mert *barögn* «báró» több. nom.-a náluk *barögni* (GÁSP. 117. baronje), a *záton* «sziget» szó pedig, melynek több. nom.-a a 108. l. zátonje alakban található, egészen ismeretlen előtte — az iskolában *ötok*-nak hitták a szigetet, az életben pedig nem beszélnek szigetről, mert nincs ott sziget.

E rendkivül fontos résznél tehát kénytelen leszek GÁSP. könyvét félretenni, hogy szabadabban mozoghassak, mégis fölötte érdekes, hogy a külömböző kiejtés GÁSP. olvasókönyvének kétféle irásában némi kifejezésre talál. A mint láttuk, GÁSP. fordítója a *barögn*, **záton* többes nom.-át úgy irja, hogy barönje, zátonje; egészen kétségtelen, hogy az ilyen főnevek több. nom.-a a legrégibb időben nem végződhetett *je*-re és ámbár e rag használata a szlovén nyelvben korán eredeti szük határain túl elterjedt és egyre nagyobb és nagyobb körben elhatalmaskodott, mégis szlovéneink kiejtéséből még lehet a legnagyobb biztossággal állapitani, hogy *barögnje*-féle több. nom. még nem volt, mikor a régi szláv *-ьje* képző, a mely absztrakt főnevek és gyüjtőnevek képzésére szolgált, a redukált ь hangzót elvesztette, úgy hogy a képző *j*-je közvetetlenül *n*-re következett. Kamenь (m. szlov. *kàmen*) «kő»-ből a közös szlávságban kamenьje «kőzet, kövek» gyüjtőnév képződött, ezt a mi szlovéneink úgy ejtik, a mint azt GÁSP. fordítója is irja: *kaménye*, l. 12. l. nyolczszor, azaz *n* a redukált hangzó eltünése után *j*-vel összefolyt palatalis *ń*-nyé, igy lett *korén* «gyökér»-ből *korenyé*, GÁSP. 15. háromszor és 16., *trn* «tüskés»-ből *trnye*, GÁSP. 18., 19., 36., 37., *zrno* «mag»-ból *zrnye*, GÁSP. 9., 19., 25. épp olyan régi képzésen alapulnak az olyan főnevek mint *piszanye* «irás» GÁSP. 7., 33. = ób. pisanьje, *stenyé* «olvasás», GÁSP. 6. estenyé = ób. čьtenьje, *znánye* «tudás», GÁSP. 23. kétszer, = znanьje stb. stb. A tényleg kiejtett és GÁSP.-nál külömben több mint százszor annak is irt *ny* helyett egyetlen egy helyen találtam *nj*-t, 166. l. vorcanje. P. kijavitotta *vörcanye*-re, a szokatlan irás, a mely a tartalomjegyzékben, 174. l., is ismétlődik, valószinűleg a szó szokatlan voltán múlik, annyira következetes külömben az ilyen esetekben az *ny* irás: magában abban a költeményben is, a melynek czime az hogy vorcanje 'zitka «az élet czélja», a hasonló képzésekben mindenütt *ny*-t találunk: *znásanye*, *ponásanye* és *dugoványe*. A *kaménye* és *piszanye*-féle szavak hangtani fejlődéséből érdekes következtetést vonhatunk le, segitségével megállapithatjuk ugyanis, hogy az *ángyeo* és *évangyéliom* *gy*-je semmiesetre sem keletkezhetett *j*-ből; szlovéneink ugyanis a keresztény hittel és a kereszténység e fontos két szavával már akkor ismerkedtek meg, mikor a *kaménye*-féle kiejtés még alig

is alakulhatott ki, okunk van föltenni, hogy a kamenьje-ben eredetileg hangzott redukált hangzó *n* és *j* közt még nem tűnt el végkép, mikor szlovéneink máris ismerték az angyal és evangyeliom fogalmakat. Egy akkor átvett *anjel, *evanjeliom-ban tehát csak úgy, mint a vele korra nézve nem nagyon távol eső kamenje-ben *nj*-ből is csak *ny* fejlődhetett volna, az *nj* > *ngy*-féle fejlődés későbbi korból való és soha régi *nj* kapcsolatban nem nyilvánul, csak később az analogia hatása alatt összekerült *n*+*j*-nél keletkezett az a jellemző dentalis zár. De lássunk most már erre is példát! Hallottuk, hogy a Gásp.-nál előforduló két több. nom. nem jön tekintetbe, mert a *záton* szót P. egyáltalában nem ismeri, a *baròyn*-ból pedig ő náluk a megfelelő alak *barònni*, de a Valjavectől kiadott predikációkban találunk igenis népies alakokat: Letopis 1874 : 117. balvanje, P. kiejtése szerint *bòlcangye* (*o*-val!) és 136. l. oroslanje, P. kiejtése szerint *oroszlàngye*; a 151. l. található krščanje nem jön tekintetbe, mert a «keresztények»-et *krscsenicke*-nek mondják (*krscsenïk* több. nom.-a), ellenben *pogàngye* a pogányok neve, a patkányokat *podgàngye*-nek hívják, a *kòyvran* «varjú» több. nom.-a *kòyvrangye*. Valahányszor tehát az *n* és *j* találkozása későbbi időből való, olyan időből való, mikor az *nj* kapcsolatnak *ny*-nyé való összefolyása már rég túlhaladt fejlődés volt, az *n* után is az a sajátságos zár képződik, a mely annyira jellemző szlovéneink nyelvére.

Ha most már szlovéneink nyelvét az éppen tárgyalt hangfejlődés tekintetében összemérjük a dunántúli magyar nyelvjárásokkal, a találkozás egyenesen meglepő. Mert hogy nem mindig éppen ugyanazok után a mássalhangzók után találunk *j* helyett *gy*-t a dunántúli magyarok beszédjében, az nem a jelenség eltérő voltában leli magyarázatát, hanem kizárólag abban, hogy elvégre két olyan nyelvet mérünk össze, a melyek alapjában nagyon különböznek egymástól és az alapvető különbségeknél fogva teljesen azonos hangfejlődésnél is eltérhetnek egyes pontokon. Hogy a dunántúli *vág-gya* «vágja», *rág-gya* «rágja»-féleknek nincsen párja a szlovénben, az egészen természetes, hisz *gь*, *gj* a szláv nyelvekben okvetetlenül *ž*-vé változik, *glog*-ból tehát nem fejlődhetett **glòggye*, hanem csak is *glòzsgye* és megfordítva, nem találunk a magyarban *pẽinezgye*, *rõgozgye*-

féle alakokat, mert a *zj* már előbb *zz*-vé hasonult, mikor tehát mássalhangzóra következő *j* helyett *gy*-t kezdtek ejteni, nem volt már átalakítható *zj* a nyelvben. Hogy ez azután miképp egyeztethető össze a *j*-nek a sziszegőkhöz való látszólag igen késői hasonulásával,*) az megint egészen más kérdés, a mely voltaképp nem tartozik én rám és a melyre csak azért mutatok rá, mert ebben a kapcsolatban talán új világosság derül a kérdésre. Ha a *j*-nek a sziszegőkhöz való hasonulása valóban olyan új, ha az egész országban, tehát a Dunán túl is, olyan későn ment végbe ez a változás, a mint nyelvészeink hiszik, a dunántúli *j* > *gy* változás is, legalább a szó belsejében mássalhangzó után, igen fiatal jelenség, mert kétségtelen, hogy a *rázza*, *viszszük*-féle alakok megelőzték, különben a Dunán túl azt mondanák, hogy *rázgya, *visztyük stb. stb.

Külön kell rámutatnom arra, hogy hazai szlovéneink nyelvében *l*, ha később kerül össze *j*-vel, mindig *lgy* kapcsolatot ad, míg a dunántúli magyar nyelvjárásokból ezt a jelenséget tudtommal csak egy helyről jegyezték fel, Nagykanizsáról, a hol Szabó Lajos közlése szerint úgy beszélnek, hogy *kanálgyo*, *kötélgye*, — más vidékeken az *lj* már előbb lett hosszú *lly*-en keresztül hosszú *ll*-lé. Az *nj* a dunántúli nyelvjárásokban hosszú *nny*-nyé lett, csakúgy mint szlovéneinknél a régi képzésekben *nj* (egyszerű) *ny*-nyé, hogy szlovéneinknél később egészen új, analogikus többes nominativusok keletkeztek, a melyekben újra találkozott *n* és *j* és hogy ez egy később megindult hangfejlődésbe sodródott, v. ö. *pogàngye* stb., az a fejlődés alapvonását nem érinti. Hogy alapjában az egész fejlődés azonos, az világosan kitűnik abból, hogy mindenütt, a hol a meginduló hangfejlődés még az előtte álló mássalhangzóval össze nem folyt *j*-t talált, a két hang közt dentalis zár keletkezett mind szlovéneinknél, mind a dunántúli magyarok beszédjében, még pedig zöngés mássalhangzó után zöngés, zöngétlen után zöngétlen. Mert nem csak *gy*-t találunk ilyenkor a szlovénben, hanem szakasztott úgy mint a Dunán túl *ty*-t is: *sznòp* «kéve» gyűjtő-

*) L. a *hosszú* és *asszú* czikket a NySz.-ban és az OklSz.-ban és v. ö. Simonyi TMNy. 617. l. és Ung. Sprache 360. l., Zolnai Nyelvemléktár 113., Melich Révai 33. l. stb.

neve nem sznopje, hanem *sznòptye*, *làmpas* «lámpás»-ból a *-je* ragos több. nom. *làmpastye* stb. stb., de erről majd a *Függelék*-ben lesz szó, mert ezt a jelenséget egy másik kérdéssel kapcsolatban kívánom tárgyalni.

β) Magánhangzó után.

A hazai szlovéneknél a szó belsejében hangzó után is találunk sokszor a szótag élén *gy*-t és itt már a szlovén nyelv egészen más utakon látszik járni, mint a dunántúli magyar nyelvjárások. De ez a nagy eltérés, a melyből valaki egyenesen azt lehetne hajlandó következtetni, hogy az egész jelenség a szlovén nyelvben keletkezett és így terjedt a szomszédos magyar nyelvjárásokba, sokat veszít föltűnő voltából és bizonyító erejéből, ha két dolgot szemmel tartunk: 1. *j*-ből *gy* ilyen helyzetben csak a hangsúlyos szótagban keletkezik; 2. a magyarban, minthogy a hangsúly mindig az első szótagra esik, hiányzik e jelenség fejlődésére az első föltétel!

E jelenség jóformán teljesen ismeretlen az eddigi kutatók előtt. Melich, a ki többször szól hangzók közt *j*-ből lett szlovén *gy*-ről, nem is sejti, hogy a *j* keletkezése a hangsúlyos szótaghoz van kötve, a szlavisták pedig, már mint a szlovén eredetű szlavisták — a többiek nem is jönnek tekintetbe —, mindössze egy esetben távolról érintették a jelenséget, mivel a többször említett régi prédikációkban egy ilyen eset phonetikus írásban található. Oblak ugyanis kétszer is említi a prédikációkban egyszer előforduló *trigyé* «három» alakot, l. Arch. f. slav. Phil. 12 : 21. és 14 : 355. jegyz., de a jelenség igazi megismeréséről nála szó sem lehet, hisz azt sem tudja, hogy a magyar *gy* milyen hangnak felel meg, azonkívül az illető alak hangsúlyát sem tudhatta biztosan, nem is jelölte, az első helyen sem, a hol Valjavec levélbeli értesítésére hivatkozik, hogy tényleg *trigye*-t ejtenek egy bizonyos vidéken: «dass das *j* in Art des magyar. *gy* in der Gegend von Narsinci und nördlich von Kaniža (Göcseiska okolica) ausgesprochen werde». Az az érdekes trigye, a melyet különben mindig trijé-nek írnak, ámbár *trigyé* (*trgyé*)-nek ejtik, a *Letopis Mat. slov.* 1877 : 123. l. található. Hogy ez a trigye írás mennyire magában áll, kitűnik abból,

hogy ehhez hasonló phonetikus írást mindössze egyetlen egyet sikerült találnom, még pedig Gáspár olvasókönyvében, a melyben egyébiránt százszámra találni a *j*-s írást. A 11. l. azt olvassuk: do podjásza «övig»; minthogy ez hosszú *gygy*-vel ejtendő (P. kijavítja *podgyászra*!), voltaképp az sem phonetikus írás, de még sokkal kevésbbé etymologikus, mert a szót származása szerint pojász-nak kellene írni — v. ö. Plemeršnik: «pojás m. pas, Mur. Jan., Danj. (Posv. p.), ogr. Valj (Rad)» —, ebben a pojász-ban a hangsúlyos szótag élén álló *j*-ből *gy* lett: *pogyász, ezt pedig a népetymologia *pod*-dal összetett szónak érezte és így keletkezett a pogygyász kiejtés. A podjász írás tehát voltaképp csak azt jelezi, hogy *pod* igekötőt éreztek ki a szóból, a rákövetkező *j* pedig a rendes írásszokásnak teljesen megfelel.*) A nem etymologikus írás könnyebben keletkezhetett e helyt, mivel a pojás nem irodalmi alak, a helyett az összevont pás járja a szlovénben. P. különben az övre nem ismer szót, náluk, azt mondja, nem viselnek övet, a *do podgyásza*-ban már nem érzik ki az eredeti jelentés, jelentése az, hogy «derékig, csipőig», ellenben a *podgyász* szónak más érdekes használatát ismeri, a szivárványt egyebek közt úgy hívják hogy Marije device *podgyász* «szűz Mária öve». Egy helyen az összevont pász alakot olvastam: z modrim *pászom prepásena* kralica «kék övvel övezett (prepásena < *prepászjena-ból) királyné» l. *Kalendar najszv. szrca Jez.* 1904 : 101. — P.-nek ez nem hangzott idegenszerűnek, de mindenesetre még megerősítésre vár, vajjon ez népies-e.

Valamennyi többi esetben Gáspár fordítója következetesen *j*-t ír akkor is, mikor a nép *gy*-t ejt, — a példák sokaságából csak egy párt említek: itt is első helyre teszem a könyvben található, a *j* tekintetében a közszlovén alaknak megfelelő írást, második helyre P. javítását. Legkönnyebb a jelenség észlelése a præsens-alakokon: valahányszor a hangsúly a régente *j*-vel kezdődő szótagra esik, *gy* hangzik helyette, ha azonban a *j* hangzó

*) Értekezésében P. *pogyász*-t ír egyszerű *gy*-vel és mikor utolsó találkozásunkkor, június 14-iken, erre figyelmeztettem, azt mondta, hogy még a hely szinén meg kell figyelnie e szó kiejtését, nem eléggé eleven tudatában.

után hangsúlytalan szótagban állt, a régi *j* változatlanul megmaradt. Ezekben az esetekben igen ritka kivételeket leszámítva még az analogia hatása sem zavarta meg a természetes fejlődést. Ha a hangzók közt álló *j* nem áll hangsúlyos szótag élén, P. is *j*-t ejt, kiejtése tehát ilyenkor megfelel a szokott írásnak: *pridejo* «jönnek», *scsejo* «akarnak» Gásp. 5. l., *májo* «van nekik, habent», *zovéjo* «hívják», *stéjo* (G. cstéjo) «olvasnak» 6. l., *csüje* «hall», *radüje sze* «örül» 17. l., *peréjo sze* «mosakodnak» 47. l., *pokríjo* «betakarnak» 110. l., *büje* «üt» 158. l. stb. stb. Ha ellenben a hangzók közt álló *j* hangsúlyos szótag élén áll, mindig *gy*-t ejt és ír P.: Gásp. 19. polejé: *poligyé* «megöntözi», 81. polejéjo: *poligyéjo* «megöntözik», 152. vlejém: *vligyém* «beöntöm», 108. zalejé sze: *zaligyé* sze «vízbe fúl», 110. vöpolejé: *vöpoligyé* «kiönt, kiárad», 131. oblejé: *obligyé* «elönti, elboritja», 20. napijé sze: *napigyé* sze «tele issza magát», 46. pijé, pijémo, pijéjo: *pigyé, pigyemo, pigyéjo* «iszik, iszunk, isznak», 30., 138. és 158. sztoji: *sztogyi* «áll», 31., 92., 147., 161. sztojíjo: *sztogyíjo* «állnak», 33. vösztojíjo: *vösztogyíjo* «kiállanak, kilátszanak», 118. és 159. sztojíta: *sztogyíta* «ők ketten állnak» (dualis alak), 77. doji: *dogyi* «fej, mulget». Hogy a közönséges, Gáspár olvasókönyvében is következetesen használt írás miképp viszonylik a kiejtéshez és Pável írásához, azt hadd mutassa két apró összefüggő mondat: Gásp. 46. l. Ki doszta vína *pijé, zapoji* sze. *Pijánec* je spot lüdém: P. Ki dószta vína *pigyé, zapogyi* sze. *Pigyánec* je spót lidém. «Ki sokat iszik, leiszsza magát. Az ittas az embereknek güny tárgya.» E példa egyúttal azt is mutatja, hogy az teljesen mindegy, a *j* csak a præs.-ben jelentkezik-e — *pigyé* «iszik», inf. *piti* — vagy az ige állandó tövéhez tartozott-e — *zapogyi* sze «leiszsza magát», inf. zapöujiti *j*-vel, mert a *j* nem áll a hangsúlyos szótagban, v. ö. pájati «itatni», *pája* «itat» —, de a mint a pijánec: *pigyánec* mutatja, a jelenség éppenséggel nincs a præs.-hez kötve, a præs.-ben csak azért észlelhető legbiztosabban, legtisztábban, mert az analogia hatása nem homályositja el a tiszta hangtani fejlődést. Mert az analogia igenis rést üt itt is a szabályos fejlődésen, különösen a főnevek ragozott alakjaiban, ha a hangsúly helye változik, a szóképzésben is, ha a tőszó megszokott hangzásának az érzete, tehát egy lélektani mozzanat, erősebb a hangok tisztán gépies, physiologiai

fejlődésénél. A mesgyét *mëija*-nak hívják és következetesen *j*-vel ejtik, még azokban a casusokban is, a melyekben a hangsúly a ragra esik, p. o. a több. acc.-ban és loc.-ban is: *mejé, mejáj*. Minthogy a hangzók közt álló *h* helyén számtalanszor *j* hangzik, Gásp. fordítója utóbbi alakot a 119. l. kétszer egymásután *h*-val írja: po meháj, P. mind a kétszer a *h*-t *j*-vé javítja. De d ü l ö n e v e k b e n mai napig megmaradtak a *mëija*-ból egészen szabályosan fejlődött *meggyé, meggyáj* («v *megyáj*») alakok is, egy kicsinyitő *meggyice* (és belőle lett *megice*) dülönév is található P. szülőföldjén, míg a *mëija*-ból képezett *mejás* «a szomszédföld birtokosa» újra bizonyítja, hogy az analogia át meg áttöri bizony ezt a külömben, a mint a præsens fényesen mutatja, olyan erős hangtani hajlandóságot, hogy *j* hangsúlyos szótag elején *gy*-vé sürüsödjék. Olyan analogicus eltérés az is, ha a *gnöj* «ganaj»-ból képezett *gnojiti*-ben (*gnohiti* is!*) a *j* nem változik *gy*-vé. Más esetekben a *j* idegen hatásra vall; azt az igét, a mely azt jelenti hogy «félni, félek», többnyire *gy*-vel ejtik: *bogyáti sze, bogyin sze*, míg a «félelem» mindig *bojázen*. Másrészt akárhányszor váltakozik egymáshoz tartozó alakokban egészen szabályosan *j gy*-vel. Érdekes példa rá a *gyészti* «enni» ige egy igekötős alakja. Hallottuk, hogy az egyszerű ige összes alakjai *gy*-vel hangzanak l. 18. l., az igekötős alakokban is *gy* hangzik, csak egyetlen egy alakban hangzik *j*, mivel a hangsúly az igekötőre kerül: azt mondják, hogy *pogyészti* «megenni», *nagyészti sze* «tele enni magát», præs. *pogyén, nagyén sze* és igy végés végig az összes alakokban, de a ptc. præt. act. egy. h í m n e m ű alakja *j*-vel hangzik, a férfiúról azt mondják *nájo sze, pójo je*, míg a nőről *nagyëila sze, pogyëila*, a gyermekről *dëite sze nagyëlo, pogyëlo je*! V. ö. még olyanokat mint *prijati: prigyëti* «fogni», *blëijati* «bégetni» *blëijo je* «bégetett» (hímn.), de *bligyé* «béget», *bligyala je* «bégetett» (nőn.). Ellenben soha *gy* nem hallatszik, ha hangzó után a nem hangsúlyos szótag

*) Minthogy régi *h* helyén hangzók közt számtalanszor *j* hangzik és a *h* jobbára csak hangsúlyos szótag elején maradt meg, a hol jobban fülbe csengett, úgy hogy *h* : *j* váltakozik egymással, az analogia hatása következtében eredeti *j*-ből is keletkezett olykor *h*.

elején áll, azt mondják hogy *kràj* gen. *kràja* stb. (sőt ennek hatása alatt még *krajòw* a több. gen.-ban és a *krajína* továbbképzésben) «vége, széle vminek, vidék», *mòj*, *mòja*, *mòje* «enyim», *tvòj*, *tvòja*, *tvòje* «tied», *szvòj*, *szvòja*, *szvòje* «saját» (az alanyra visszamutató birtokos névmás), *lòj*, *lòja* (Gásp. 140. szerint a gen. lojá, de P. csakis *lòja* hangsúlyozást ismer) «faggyu» stb. stb., még akkor is, ha a szlovén *j* eredeti *dj* (*dj*)-ből keletkezett: *zséj*, gen. *zséja* stb. «szomjúság» v. ö. *zséden* «szomjas», *préja* «fonat» v. ö. *predén* «fonok», *száje* «korom» v. ö. szaditi ültetni (a *száje* származásánál fogva annyi mint a nem. *Satz*!), *vòj*, gen. *vòja* stb. «vezető» v. ö. *voditi* «vezetni». Hogy a mesgye mindig *mêija*, azt hallottuk már, pedig ez is **medja* volt eredetileg.

Tehát hangsúlytalan szótagban a hangzó közt álló *j* mindig *j*-nek hangzik, még akkor is, ha az összlávságban *dj* kapcsolat felel neki meg, a hangsúlyos szótag élén állt *j* ellenben hangzó után *gy*-vé fejlődött, gyakran még idegen szavakban is: a «bajusz» nemcsak *bajùszi*, hanem *bagyùszi* is!

III. (*j* >) *gy* > *g*.

Már többször történt említés arról, hogy a *j*-ből lett *gy* szlóveneink ajkán tovább fejlődött *g*-vé. Kívánatos, hogy, ha röviden is, ezzel a kérdéssel összefüggésben foglalkozzunk, legalább annyira, hogy kitünjék, hogy igenis *gy*-n keresztül lett csak *g* eredeti *j*-ből, hogy tehát a *j* > *gy* fejlődést kell föltennünk, valahányszor látszólag *j*-ből lett *g*-t találunk.

a) Szó elején.

Hogy szókezdő eredeti *j* magas hangzók előtt *gy*-n át *g*-vé fejlődött, azt már többször hallottuk, tudjuk azt is, hogy ez a *g*-s ejtés nem egyszer az irásban is tükröződik. Oblak nagyon téved, mikor ezt a jelenséget roppant ritkának («ungemein selten» Arch. 14: 355.) mondja, sőt valahányszor a *j*-ből lett *gy* magas hangzó előtt állt, *g* váltakozhatik vele. Igaz a *g*-s ejtés egyes szavaknál ritka, másoknál legalább ritkább mint a *gy*-s ejtés, de vannak szavak ill. alakok, a melyekben a *g*-s ejtés a

gyakoribb. A szlov. *jéčati* «nyögni» inf.-nak rendesen *gyécsati* felel meg, de a præs.-ben *gecsi* a gyakoribb mint *gyecsi* — a régi predikációkban az inf. is *g*-vel van irva, Letopis 1877: 110. *géčati* v. ö. u. o. 120. l. *geči* és 1874: 109. præt. *géčo* si. Oblak föltevése, hogy itt *gy* ejtendő, teljesen alaptalan. Gyakori a *g*-s ejtés a lovaglást jelentő igében is, P. itt az inf.-ban a *gězditi* (= szlov. jézditi) ejtést tartja gyakoribbnak, a præs.-ben pedig a *gy*-st *gyězidim*, de hogy gyakori a *g*-s ejtés, azt bizonyitja az a tény, hogy a könyvekben is találkozunk *g*-s irással: Gásp. 35. *gězdi* és 36. *gězdna* zména «lovagló játék», Kézmics Máté ev. 21. fölirat *gejzdi*, ABC 1790: 18. *gezdo* je «lovagolt».*) Hogy *gyèdrno* mellett gyakori a *gèdrno* irás is, azt láttuk már a II. fejezetben, a szlovén *jętra* «máj»-nak minálunk *gyétra* és *gétra* felel meg, a Dober Pajdás kalendáriumban egy belőle képezett melléknevet is olvastam, a melyet P. ugyan nem ismer, de a mely kétségtelenné teszi, hogy a tőszó *g*-s ejtése jól ismert: Od *gètrni* i glisztni betegov «máj- és gilisztabetegségekből» l. 1904: 46. l. Soha mélyhangú hangzó előtt nem találni *g*-s ejtést *j*-ből lett *gy* h., soha p. o. *gyàboka* «alma» h. nem hallani *g*-vel ejtett alakot, de ha a mély hangzó magasba megy át, nyomban meg van adva a *g* fejlődésre a föltétel: a szlov. junecnek *gyùnecz* és *gùnec* felel meg, a *jásli*-nak *gyèszli* és *gèszli*, jaz «én»-nek *gyèsz* és *gèsz* (bizonyos kapcsolatokban *gye ge* is!). A *gùnec* gen. *gùnca*-féle kiejtésnek megfelelő irást egy könyvben is megtaláltam még pedig háromszor, l. Terplán Sándor *Dvakrat pedeszét i dvê bibliszke historie* 1878: 42. na *gùncza* [! sajtóhiba *gùncza* h.] . . . *gùnczi* . . . *gùncza*.

Hogy mindezekben és hasonló esetekben, a hol az eredeti hang *j* volt, a *g* csakis *gy*-n keresztül keletkezhetett, azt több körülményből következtethetjük: 1. *j* mély hang előtt csakis *gy*-vé válhatott (*g*-vé nem); 2. *gy* magas hang előtt igenis váltakozik *g*-vel, de nincs eset rá, hogy csakis *g*-s ejtés divnek egy

*) E Melich bibliographiájában hiányzó forrás czime: *ABC kni'sica na národni soul haszek* | *ABC könyvetske a nemzeti iskoláknak hasznokra* V-Budini 1790, 116 l. A szöveg párhuzamos szlovén-magyar. A ritka könyvet Slebinger tanár volt szives nekem ajándékba küldeni.

szóban, arra ellenben van példa, hogy csakis *gy*-vel ejtik a szót; 3. eredeti *g* helyett magas hangzó előtt igen ritkán találni *gy*-t, olyan szó pedig egyáltalában nincs, a melyben eredeti *g* helyén csakis *gy* hangzanék, úgy hogy a gyér eseteket, mikor eredeti *g* h. *gy* hangzik, csakis a *j*-ből lett *gy* > *g* változásnak analologiájára keletkezett kivételes eseteknek tekinthetjük: mert a junec-ből lett *gyünec* váltakozik később fejlődött *günec*-czel, a régi gumno «szérű» nemcsak *gümlo*-nak hangzik, hanem *gyümlo*-nak is.

A magas hangzók előtt észlelhető *gy* : *g* változás oka abban keresendő, hogy a magas hangzók előtt álló mássalhangzók valamikor érzékenyebbek voltak; ha ekkor a palatalis *ď* egy vele képzésre nézve közel álló palatalis *ǵ*-vé vált, a későbbi *gy* : *g* váltakozásnak meg volt rakva az alapja, mert a későbbi nyelvben megmaradt ugyan érintetlenül a dentalis jés kiejtése, a gutturalis képzése azonban magas hangzók előtt már nem különbözött a mélyhangzók előtti képzéstől, *ǵ*-ből *g* lett. Hogy pedig a régibb nyelvben a magas hangzó előtt álló mássalhangzók képzésükben közeledtek a palatalis ejtéshez, arra fényes bizonyíték a magas hangzók előtt álló *dn*-nek *gn*-né való változása. A *dén* «nappal, dies» mindig tiszta *d*-vel hangzik, genitivusa mindig *dna*, de a belőle képezett *dnes* «ezen a napon > ma» kivétel nélkül *gnesz*-nek hangzik — a régi prédikációkban egy helyen, Letopis 1877 : 116., *g*-vel is van írva a *gnesz*, a belőle képezett *gnésnyi* «mai» szó *g*-s írásával igen gyakran találkozunk ebben a forrásban. E különbséget csakis úgy magyarázhatjuk, ha feltesszük, hogy *dnesz-ben a mássalhangzócsoport a magas hangzó előtt bizonyos mértékig megjésült, a *ď*-féle hang pedig egy közel álló *ǵ* egy fajtájába ment át, a körülbelül **ǵnesz*-nek ejtett szóból később, mikor a mássalhangzók kiejtése a magas hangzók előtt lassanként kiegyenlődött a mély hangzók előtt képezett hangokkal, a mai *gnesz* lett. Hogy *dén* gen. *dna* főnév alakjaiban akkor is *d* hangzik, ha a *dn*-re magas hangzó következik, az a szorosan egymáshoz tartozó alakok kölcsönös kiegyenlítéséből könnyen érthető, azt mondják tehát *v dné* «nappal», *pòydné* «délben» («nap fele»), de p. o. Muraszombaton, a hol az *ü* jés, *pòugnyé*-t ejtenek! Hogy *gnesz* olyan alakból keletkezett, a melyben az egész *dn* mássalhangzó-

csoport a jésüléshez hajlott, arra vall az a körülmény, hogy a szlov. prêdnji «elölsö», zâdnji «hátulsó», naslêdnji «következö», poslêdnji «utolsó», spôdnji «alsó» helyett minálunk következetesen *prêignyi*, *zâignyi*, *najszlêignyi*, *poszlêignyi*, *spôugnyi* járják *g*-vel!*) Hogy a magas hangzó igenis jésítöen hathatott szlovéneink nyelvében, arra csattanós bizonyíték a téden «hét, hebdomas» mása, a mely *tyèden* (illetöleg *kèden*)-nek hangzik minálunk.

b) Szó belsejében.

A milyen könnyen észlelhető a szó elején *j*-ből lett *gy*-nek *g*-vé való továbbfejlődése — hisz a *g* ejtést többször az írás is megrögzitette —, olyan nehezen sikerült nekem arról biztos értesitést kapni, hogy a szó belsejében ugyanaz a jelenség található, még pedig nagy terjedelemben. Engem analog jelenségek kényszeritettek arra a föltevésre, hogy ilyen helyzetben is várható a *gy* > *g* változás; a *gy* > *g* változással ugyanis párhuzamos egy zöngétlen *ty* > *k* változás — éppen most hallottuk, hogy *tyèden* váltakozik *kèden*-nel — a mely, a mint a *Függelék*ben látni fogjuk, igen gyakran található mássalhangzók után. *Làmpas* több. nom.-át Küzmics *lampasje*-nek irja, Máté 25 : 8., de ejteni vagy *lampastye* vagy *lampaske*-nek ejtik, K. rendesen *-ke*-t ír ilyen több. nom.-ban: *farizeüske*, *publikanuske* stb. stb. Fölhivtam tehát P. figyelmét arra, hogy azzal párhuzamosan valószinüleg akad a *gy*-s alak mellett is *g*-s ejtés, ámbár sejtettem, hogy nem olyan gyakran, mivel soha sem találkozunk a *-je* > *-tye*-ből lett számtalan *-ke* alakok módjára *-je* > *-gye*-ből lett *ge*-nek irt alakjával. P., a ki a tavalyi nyarat szülöföldjén töltötte és kizárólag anyanyelvének megfigyelésével foglalkozott, végre aug. 23-ikán irt levelében egészen biztosnak mondja a

*) A *dn* > *gn* változás tehát nem azonos a más szlovén területeken ilyen kapcsolatban észlelhető egyszerü articulatiocserével; igaz hogy *dnes* helyett más helyen is hallani *gnes*-et, de ugyanott *poldne* h. is *pougne*, *nadno* h. *na gno*-t ejtenek, minálunk azonban azt mondják hogy *pòydné* «dél», dno «fenék» a közös acc. rag révén nőnemü lett és mindig *d*-vel hangzik: *dnù* acc. *dnò*, tehát *nà dno* «fenékre» sőt az analogia hatása a. még *na dnè* is «a fenéken».

szó belsejében is a *gy*-ből lett *g*-t: «A többesben, azt írja, tényleg mondják [a *g*-t] a *gy*-vel vegyesen; a megfigyelés azért ment nehezebben, mert magamnak nem hihettem, másokat pedig ha kérdeztem (népi embereket), akkor zavarukban azt se tudták, hogy ejtik; de végre is a leghatározottabban megfigyelhettem, hogy van: *tislarge, meszárge, kolárge* stb., de ez ritkább ejtés mint a *gy*-s, bár kétségtelenül létező forma; a fejlődés menete tehát ez volt *j* > *gy* > *g*.» Hogy azonban ez a *gy* > *g* nemcsak mássalhangzó után, hanem hangzók közt is jelentkezik, azt már egy júl. 29-ikén írt leveléből következtethettem, a melyben az *-(i)lo*-val képezett eszköznevek között egyebek közt ezt említette: «*bâgìlo* (varázslószer, *zâbâjâti* = megboszorkányozni, magyar báj, elbájolni)». Tehát a szlov. bajílo helyett a mi szlovéneink nem azt mondják hogy *bagyílo, a mint várhatnánk, hanem *bagìlo*! Most már alig gondolhatunk a *taggìti* mellett hallható *tagìti* ejtésnél a magyar ige hatására v. ö. szlovén tajiti «titkolni, tagadni». Mihelyt P. egyszer a jelenség nyomában volt, új meg új bizonyítékot talált rá; egyebek közt a *mèija* «mesgye» kicsinyítője dülönevekben *megyìce* és *megìce* alakban él éppen P. szülőföldjén. Hogy P., a kit épp olyan óvatos, mint éles megfigyelőnek ismerek, nem ámította önönmagát, mikor lassanként egy eleinte észre nem vett jelenség tudatára ébredt, azt bizonyítja egyebek közt egy tőle teljesen független megfigyelés, a melyet ŠTREKELJ szíves volt velem közölni. 1908. márcz. 11. azt írta nekem Gráczból: «aus einem Brief eines ung. Slovenen, der irgendwo in Obersteiermark in Haft gehalten wurde, habe ich mir notiert: *zdravgi* = zdravji (loc. sg.), *gyesz* neben jasz ‚azb', *veselgi* = veselji ‚in freude', *gyeli* = je-li ‚est-ne', kista *z-gyaboki* ‚Kiste mit Äpfeln'.» Látni való, hogy az illető, a ki különben, a mint ŠTR. velem utólag kérdésemre közölte, nem valami ügyes író volt («ein im Schreiben wenig bewandertes Individuum»), kiejtése szerint írt *gy*-t *j* helyett a *gyesz* «én», *gyèli* «vajjon», *gyàboka* «alma» szavakban, a *zdravgi, veselgi* alig lehet más mint *zdravggi, veszelggi* helyett vagy mellett tényleg ejtett alak.

Tehát igenis *gy* a szó belsejében is lehet *g*-vé, de úgy mint a szó elején is csak — magas hangzó előtt, talány marad tehát előttem a prédikációkból közölt žergávi Letopis 1874:

125., 131., 1877: 113. (u. o. 96. zerjávi) és az *örgo*, Letopis 1874: 114; P. csakis *zergyávi* és *örgyo* (inf. *örgyati* «orditani») kiejtest ismer, azért nagyon sajnálom, hogy VALJAVEC nem nyomatta le a prédikációkat eredeti helyesírásban és hogy nem láthattam az eredetijüket.

Visszapillantás.

Értekezésem sajátságos körülmények közt keletkezett. Mikor akad. székfoglalómat márcz. 23-ikán megtartottam, csak kis része volt kidolgozva, azután kezembe került PÁVEL hallgatómnak az egyetemen pályadíjat nyert nagy munkája: *A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana*, a mely, ha majd ki lesz nyomtatva, az adatok egész özönét állítja nyelvészeink rendelkezésére. Kitünt ugyan, hogy specziális tanulmányom így sem fölösleges, annál kevésbbé, mert P. a roppant anyagot helykímélés szempontjából úgy közölte, hogy nemszlavista nehezen használhatja, de érthető dolog, hogy tudva azt, hogy tanítványom dolgozata meg fog majd nyomtatásban is jelenni, a kérdéseket gyakran csak futólag érintettem és nem tartottam szükségesnek, hogy bizonyítékaim egész tömegét közzétegyem.

Hogy az a jelenség, a melylyel dolgozatomban foglalkoztam, nem szorítkozik Vashidegkútra és környékére, kitünik abból, hogy a *gy*-s illetőleg *g*-s kiejtés elvétve a legkülömbözőbb írott emlékekben is föl-fölötlik. P. értekezésének bevezetésében egy kis területet nevez meg, a hol ez a *j* > *gy* változás ismeretlen, ezt a területet a «Markók» vidékének nevezik, állítólag mert azon a *Marko* «Márk» keresztnév nagyon el van terjedve. P. így határolja körül e területet: «Marki (Marko, Markec) Rakicsán, Bellatinc (Böltince), Bratonc (Bratonce), Turniscsa (Törniscse) falvaknak s vidékének vendsége» és e terület nyelvének fősajátságául említi azt, hogy «a *j* megmarad tiszta *j*-nek még mássalhangzók után is». Én a Markók nyelvét mindössze egy pár népdalból ismerem, ezeket is P. nagyobbára vashidegkúti kiejtésben közölte velem. A későbbi kutatás föladata lesz, hogy pontosan kijelölje e nyelvjárás helyét és megállapítsa, vajjon a *j* > *gy* változást soha sem ismerte-e, vagy csak később, talán a horvátokkal való érintkezés következtében, veszítette el.

Még érdekesebb annak megállapítása, nem találni-e e jelenséget a magyar határon túl is a szomszédos Stiriában. Hallottuk, hogy a mi szlovéneink az «ökrót», a melynek eredeti neve junec volt, *gyünec* vagy *günec*-nek hijják. Ezek az alakok ismeretesek állitólag Stiria keleti részében is és erről többször szó is esett már, a nélkül azonban, hogy a dolog tisztázva volna. Az eredeti közlés, a melyre később Škrabec kétszer hivatkozott, meglehetösen zavaros és semmiesetre sem valami pontos. Raič Bozsidár egy folyóiratban, *Zora* 5 : 16., azt mondta, hogy a magyarországi szlovének a szó elején általában *g*-t ejtenek *j* helyett és hogy St. Leonhardban (a «Windische Büheln»-ben, négy órányira a magyar határtól) hasonlóképp mondják hogy gyünec és günec.*) Škrabec ez adatra már régebben hivatkozott a *Cvetje* cz. folyóirat VII. kötetének egy füzetében, 8. vagy 10. l. Arch. f. slav. Ph. 12 : 21., a mely nincs birtokomban, és erre hivatkozik újra az Arch. f. slav. Ph.-ban: «Ich habe aber, mondja 14 : 338., an betreffender Stelle auch Beispiele aus dem benachbarten steirischen Dialekte angeführt, und zwar nach Zora V. pag. 16, wo es ausdrücklich heisst: «günec in gyünec = junec». Igaz Škrabec azt hiszi, hogy Raič *gy*-vel *j*-s *ǵ*-t akart jelölni, nem tudja tehát, mikor a günec és gyünec alakról beszél, hogy *gyünec* magyar *gy*-vel ejtendő, de ez egészen mellékes; Raičról, a ki a magyarországi szlovén irodalomról egy érdekes czikket irt — *Prekmurski knjižniki pa knjige*, l. Letopis Matice slov. 1870 : 57—84. — szeretnem föltenni, hogy tudta, miképp ejtendő a *gy*, a melylyel nyomban rá egy magyarországi szlovén szót is leír: *gyedrno* = jedrno, csak az a föltünö, hogy miért mondja, hogy a *j* helyébe a szó elején «általában *g*-t tesznek» a magyarországi szlovének, ha valóban tudja, hogy *jedrno* helyett azt is ejtik hogy *gyèdrno* és hogy egyáltalában a *gy*-s ejtés az általánosabb, sőt mély hangzók előtt az egyedüli!! De hozzá jön még más baj is. A kik ismerik az emlitett St.

*) Az illető hely Strekelj szives közlése szerint, a mely márcz. 11-ikén kelt, így hangzik: «Prekmurec veli *gizditi* = jezditi; v prekmuršćini se poprek devlje namesti *j* v početku besede *g*: *gečmen*, gečmeni krüh = ječmen, tak isto pri sv. Lenartu na Goriškem günec in gyünec, *gyedrno* = jedrno, *gezdo* = jezdil; tudi *bongši* iz bojši in to iz boljši.»

Leonhard község nyelvét, határozottan tagadják, hogy ott günec vagy gyünec alak élne. Strekelj erre vonatkozólag azt irja nekem márcz. 15-ikén: «Zwei Herren aus der Gegend von St. Leonhard in den wind. Büheln haben mir übrigens gestern die Aussprache *günec-gyünec* in ihrer Heimat entschieden geleugnet. Ob Raič gut unterrichtet war?» Épp olyan meddő volt Ilešičhez, a szlovén Matica elnökéhez intézett kérdésem. I. pontosan leírta a magyar határhoz közel fekvő szülőhelyének sok hangtani jelenségét, l. az Arch. f. slav. Ph. 21., 22. és 26. köt. *Slovenica* cz. értekezéseit, a melyek gyakran meglepöen egyeznek a mi szlovéneink nyelvében észlelhető jelenségekkel, de *j* > *gy* változást nem ismer: «Mein Heimatsdialekt (Brezje bei St. Georgen a/d. Stainz), irja nekem márcz. 2-ikán, 3 Wegstunden von der ungarischen Grenze entfernt, zeigt die Erscheinung *j* : *gy* : *g* nicht und erinnere ich mich nicht, sie in den benachbarten Dialekten vernommen zu haben». Ugyancsak az ö értesülése szerint St. Leonhardban sem ismerik a jelenséget: «Ich habe mich, irja ápr. 15-ikén, über gyünec bei St. Leonhard in den W. Büheln erkundigt, es ist mir jedoch geantwortet worden, dass daselbst die Aussprache «gy» unerhört sei». Ugyanazt az értesitést küldte nekem Šlebinger tanár úr is: «...andererseits hoffte ich, irja 1908. ápr. 30., Ihnen betreffs *d'* für *j* im Anlaut eine sichere Antwort zu geben. Zu diesem Zwecke durchblätterte ich die älteren slov. steierischen Drucke, aber mein Suchen war erfolglos. Der Dialekt (besser: die Dialekte) von «Windischen Büheln» ist mir ziemlich gut bekannt, aber diese lautliche Erscheinung konnte ich nirgends finden, auch nicht bei St. Leonhard, wo B. Raić in Zora V : 16 für jünec günec u. gyünec zu hören glaubt».*) Már-már lemondtam arról, hogy sikerül a

*) Kéziratom teljesen kész volt, mikor Strekeljtől jún. 10-ikén még egyszer megkaptam annak a szövegnek a másolatát, a melyben Raič említést tesz St. Leonhardról, és ime kitünt, hogy elsö izben kifelejtett egy vesszöt a *Goriškem* szó után, hogy tehát a sokat hajszolt *günec-gyünec* R.-nál nem is vonatkozik St. Leonhardra, hanem hogy ennek a községnek a *gečmen* kiejtést tulajdonitja ječmen helyett!! Strekelj is igy érti: «also nur *gečmen*, was mir aber bisher nicht bestätigt wurde». Škrabec tehát félreértette R.-ot, úgy hogy a sok félreértéshez hozzá jön most még egy.

jelenség nyomát megtalálnom a szomszéd stiriai szlovéneknél, mikor ŠLEBINGERTŐL egy máj. 9-iken kelt lev. lapon a következő értesítést kaptam: «Nachträglich habe ich durch einen Kollegen in Erfahrung gebracht, dass die fragliche Lauterscheinung *j-ď* bei Gross-Sontag, ferner bei St. Thomas in Wind.-Buheln bekannt ist».

Mig így nagy nehezen sikerült megállapitanom, hogy Stiria melyik részében várhatunk hasonló jelenséget és így kilátás nyilt, hogy a jelenséget a határon túl is követhetjük majd, MELICH igazán játszva állapitotta meg, hogy a *j* > *gy* változást a kaj-horvátok is ismerik és sorra emlit annak bizonyitéka gyanánt, hogy itt is *j*-ből *gy* lett, olyan eseteket, a melyekben *gy* részben még megőrzött régibb alak! Ezekre nincs is mit felelnem, de idéz azonkivül három szót BELOSTENECből: «(*gyegyeren, gyegyernoszt, balangya*)» l. Szláv jöv. I:2:41. A mindössze három szótárból ismert *balangya* «kardmarkolat» szót MIKLOSICH szófejtő szótárában az olasz *pendagli*-ból származtatja; ha ennek helyébe a szintén használt *pendaglia*-t tesszük, a horvát szó hangátvetés következtében keletkezhetett egy feltehető *bandaljaból, a *gy* tehát nem *j*-ből keletkezett, hanem úgy, hogy *d* palatalis *ť*-lyel úgy cserélt helyet, hogy a jésítés a *d*-re ragadt: *d* — *ť* < *l* < *ď*! Marad tehát az egy *gyegyern, -rna, -rno* melléknév és a belőle származott *gyegyernoszt*. Ez pedig nyilván való, hogy nem a kaj-horvátok nyelvében keletkezett, hanem a szomszéd szlovénektől átvett szó, mert csak ezeknél érthető a szókezdő *j*-nek *gy*-vé való fejlődése, a kaj-horvátoknál nem. A mi szlovéneinknél a *gyegyrno*-nak *gyèdrno* felel meg, tőszava *gyèdro* magvat jelent, *gyèdrno* eredetileg annyi mint «magvas», ebből fejlődött az a jelentés hogy «derék, fürge, buzgó, szorgalmas». A mi szlovéneink egészen úgy használják a *gyèdrni* eslövék «derék ember»-féle kifejezést, mint a kajkavok a *gyegyèren* človek-et, de a tőszót csak szlovéneink ejtik *gy*-vel (*gyèdro*) és csakis náluk értjük meg az első *j*-nek *gy*-vé való válását (a második helyen álló *gy* a kajkav *gyegyeren*-ben *d*-nek a szókezdő *gy*-hez való hasonulása!). BELOSTENEC a tőszóból képezett kicsinyitőt *jederko*-nak irja és *j*-vel irja egyáltalában a más szláv nyelvekben is *j*-vel kezdődő szavakat: *ja* «én» = m. szlov. *gyèsz*, *jablan* «almafa» = m. szlov. *gyàblan*, *jabuka* «alma» = m. szlov.

gyàboka, *jachmen* «árpa» = m. szlov. *gyècsmen*, *jagnyed* «populos nigra» = m. szlov. *gyègnyed*, *jaje jajcze* «tojás» = m. szlov. *gyàjce*, *ják*, *jáka*, *jáko* «erős» = m. szlov. *gyáki*, *a*, *o*, *jalen* «álnok», *jálnoszt* = m. szlov. *gyálen*, *gyálnoszt* stb. stb., sehol a legkisebb nyomát sem lehet fölfedezni BELOSTENEC nyelvében, hogy eredeti *j* valamikor *gy*-be menne át. A *gyegyeren* szó nem is magyarázható magából a kaj-nyelvjárás hangtani hajlandóságaiból, annyira nem, hogy JAGIĆ, a ki Varazsdon született és még ma is feleségével kaj-nyelvjáráson beszél, mindig idegen szónak tartotta, még pedig nem is szlávnak, hanem csodálatos módon magyarnak!*) Minthogy M. VOLTIGGI szótárára is hivatkozik, hadd emlitsem JAGIĆ leveléből az ő rá vonatkozó helyet: «Aus Voltiggi, der die Dialekte untereinander mischte, ist natürlich nichts zu erweisen».

Talán érdemes volt ezzel a külömben is érdekes, szlovéneink földjéről vándorútra kelt *gyegyeren* szóval egy perczig foglalkoznunk. A többi példában, a melyet MELICH fölhoz, a homályos *balangya*-t kivéve, mindenütt a *gy* az eredetibb és ez mindenesetre sajátságos világot vet M. egész bizonyitására: mikor *j*-ből lett *gy*-t kiván egy nyelvjárás területén megállapitani, gondosan kerüli éppen azokat az eseteket, a melyekben kétségtelenül *j* az eredeti hang. M. igy fejezi be azt a különös bekezdést, a melylyel éppen foglalkoztam: «S e példák közt az a fontos, hogy itt *meja* és *megya*, *erja*, *ergya* (= ragya) ejtés is van, s ez nem magyar, hanem e nyelvjárás hangtani sajátságaiból megmagyarázható *j* helyén való *gy* ejtés». M. ne azt bizonyitsa nekünk, hogy *meja* mellett *megya* irás és talán ejtés is előfordul, hisz itt nem *j* az eredetibb hang, hanem *gy*, a *megya* **media* ból lett és egy latin media-nak felelne meg, hanem bizonyitsa be, hogy a kajkavok akkor is *gy*-t ejtenek, mikor annak helyén eredetileg *j* hangzott, mutasson ki csak egyetlen egy

*) V. ö. FANCEV érdekes nagy tanulmányát is a drávamenti kaj-nyelvjárásokról; ott is ismeretes a *gyegyerno*, de ott is könnyen felismerhető idegen szónak; a szlov. *gyèdro* «mag»-nak, a melyből a *gyèdrno* származik, itt is *j*-vel kezdődő szó felel meg: *jaĭrka* «Kern» Arch. 29: 382. és *j*-vel kezdődik külömben is minden mináluuk *gy*-vel kezdődő szó.

kajhorvát vidéket, a hol nem azt mondják, hogy pije, stoji, doji, boji se, hanem úgy mint szlovéneinknél *pigyé* «iszik», *sztogyi* «áll», *doggyi* «fej, mulget», *bogyi sze* «fél» stb. stb., akkor majd elhiszszük, hogy a *j* > *gy* változás valóban a kajnyelvjárásoknak is sajátsága, addig azonban azt kell hinnünk, hogy nem tudja, hogy milyen *gy*-nek van bizonyító ereje és milyennek nem. Csakis így magyarázható az, hogy M. nem azt kutatja, van-e kerek e földön olyan horvát kaj nyelvjárás, a melyben tegyük az ób. *vecerja*, szlov. večerja «vacsora» szóval szemben azt mondják, hogy *vecsérgya*, a mint azt szlovéneink mondják, hanem csak az iránt érdeklődik, vajjon az eredeti **rъdja*-ból lett rozsdát, ragyát jelentő szót *ergya*-nak is ejtik vagy legalább — irják, mert hisz az ő forrásaiban a *gy* éppen nem jelent csak magyar *gy*-t, hanem olaszos helyesírással *dzs*-féle hangot is — Belostenec nem csak a ragyát irja *gy*-vel *ergya-hergya*, hanem a narandža «narancs» szót is: *nerangya* «malus medica»!!

A horvát kaj-nyelvjárások tehát nem ismerik a *j* > *gy* változást, a mely szlovéneink nyelvét annyira jellemzi és magyar szempontból is annyira érdekessé teszi. Minthogy a horvát kaj-nyelvjárásokat meglehetősen ismerjük, nincs is semmi kilátás, hogy utólag a jelenség nyomára bukkanhatnánk. Ellenben okvetetlenül átkutatandók még az annyira tarka szlovén nyelvjárások, van is arra kilátás, hogy itt a kijelölt nyomokat tovább fogják követni: Šlebinger tanár, a ki őket fölfedezte, és Pavel, a ki szlovéneink nyelvét apróra ismeri, az idén egymás tőszomszédságában fognak nyaralni és találkozni fognak hol a magyar, hol az osztrák szlovének területén és talán együtt kirándulnak a tőlük nem nagyon messzire eső területre, a hol állitólag a «*j-d'*» fejlődés szintén ismeretes.

Budapest, 1908. június 7-ikén.

FÜGGELÉK.

Vucké.

(*j* > *ty* > *k*.)

A *vucké* mulatságos története megérdemli, hogy külön foglalkozzunk vele, megtanulhatjuk belőle, hogy milyen hiba az irott alakokból kiindulni és a kiejtéssel nem törődni. Semmi sem könnyebb, mint ezt az alakot megérteni, mihelyt ismerjük a nép nyelvét, valóságos Kolumbus tojása; mégis hirneves tudósok hiába törték rajta fejüket.

A *vúk* farkas több. nom.-a valamikor **vúci*-nak hangzott, a horvát-szerbeknél még most is vũk : vũci v. ö. ób. *vlъkъ* : *vlъci*. A szlovén nyelvben azonban a többi casusok hatása alatt általános lett ilyen szavaknál a *k*, az egyetlen egy otrok «gyermek» többese még ma is otroci, más ilyen több. nom. még a nyelvemlékekből sem mutatható ki, l. Arch. 12 : 24. l. A mi szlovéneink az otrok szót, úgy látszik, nem ismerik, de Gáspár olvasókönyvéből azt hihetnők, hogy olyan több. nom., mint a szlov. otroci, minálunk egészen mindennapos, ott olyanokat olvasunk mint (potok:) potoci és (gyárek:) gyárci, l. 107. l., (oblák:) obláci 86., 131. kétszer, 147. kétszer, (rák:) ráci 108., (vojnik:) vojnici 90., 148., (pávuk «pók»:) pávuci 106., (bomblek:) bombleci 153., (lesnyek:) lesnyeci 56., (ocsák:) ocsáci 162., (dejdek:) dêdeci 164., de P. egyetlen egy ilyen több. nom.-t sem ismer, ki is javitja egészen következetesen: *pȍtoki*, *gyárki*, *obláki*, *ráki*, *vojníki*, *pávuki*, *bȍmbleki*, *lȇsnyeki*, *ocsáki*, *dȇjdeki*, csak egyetlen egy helyen került el figyelmét egy ilyen alak: a trávnik «rét» több. nom. megmaradt a 108. l. *trávnici*, de a 122. l. ezt is, még pedig háromszor, kijavitja: *trávniki*-re. Mégis egészen kétségtelen, hogy valaha a szlovénben, valamint a többi szláv nyelvekben, a *k* a többes nom. *i*-je előtt *c*-vé vált, hogy tehát minálunk *vúk* több. nom.-a **vúci*-nak hangzott, abban is egyet értenek a tudósok, hogy a *vucké* alakban a régi **vúci* alak *c*-je él még. Annál több bajuk volt a *-ke*-vel, pedig ennek magyarázata igazán a *c* megmagyarázásához képest valóságos gyerekjáték. Mert a *c* megvoltát másképp mint a nyelv történetéből

és más szláv nyelvekre való hivatkozással nem lehet megmagyarázni, a *-ke* megértéséhez nem szükséges más, mint a szlovén irodalmi nyelv ismerete, mihelyt az ember t. i. ismeri a mi szlovéneink nyelvét, igaz nem könyvekből, hanem az életből. A szlovén nyelvben, különösen keleti részében a hímnemű főnevek több. nom.-ában nagyon elhatalmaskodott a *-je* rag; az irodalmi nyelvben is, a hol pedig kerülik az analogikus alakokat, találunk olyanokat mint zob: zobje, mož: možje, las: lasje és hogy a volk «farkas»-t is említsem volčje. Igen ám, csakhogy minálunk *j* helyett mássalhangzó után mindig *gy* illetőleg zöngétlen mássalhangzó után *ty* hallatszik, tehát: *zògb* «fog»: *zobgyé*, *mòuzs* «férfiú, fér»: *mozsèvgye*, *vlàs* «hajszál» (= szlov. las): *vlasztyé* «haj, die Haare». De valamint *gy*-ből magas hangzók előtt gyakran *g* lesz, *ty*-ből is, csakhogy még gyakrabban, *k* fejlődik (v. ö. szlov. téden: m. szlov. tyèden és kèden!), *vlasztyé* mellett tehát *vlaszké* is járja, söt ez a gyakrabban hallható alak és Gáspár fordítója mindig igy is irja a szó több. nom.-át, l. 31., 55., 92. kétszer, 176. l. A 31. lapon *vlaszke* több. nom. mellett találjuk még a következő alakokat: több. acc. *vlaszé*, több. instr. *z vlaszmi*, egy. dat. *vlászi*, de külömben is egészen kétségtelen, hogy a *k* nem képzős elem, a *vlaszké* tisztán hangtani úton fejlődött *vlasztyé*-ből, ezt pedig a rendes irásszokás szerint úgy irnák, hogy vlaszjé, nem is más alak mint a krajnai lasje. Én a vlaszjé irást igaz nem tudom kimutatni, azért nem, mert a rendes *vlaszké* kiejtés az irásban érvényesül annyira, hogy p. o. Küzmics bibliafordításának Máté evangéliomában az ide tartozó alakok közül mindössze egy példát találtam *je* irással egy rakás *-ke*-s irással szemben: 25 : 8. a *lámpás* «lámpás» több. nom.-a lampasje-nak van irva, a mi *lampastyé*-nak olvasandó, míg külömben minden *-je*-vel alakuló több. nom., ha az előtte álló mássalhangzó zöngétlen, következetesen *-ke*-vel van irva: *farizeuske* (22-szer!), *publikánuske* 5 : 46., 47., 9 : 10., 21 : 31., 32., *szadduczeuske* 16 : 1., 22 : 23., hogy csak a *lampastye—lampaske*-féléket említsem, a hol a tö *s*-en végződik. Hogy mennyire szokatlan ilyenkor az eredeti *-je* irása, a mely a zöngés mássalhangzó után tényleg ejtett *gy* (ritkább *g*) helyett az egyedül használatos, azt a figyelmes olvasó minden nyomtatott könyvben azonnal észreveheti, de ideiktatok annak

nyomatékos föltüntetésére egy helyet Nagy László vezérkönyvének szlovén fordításából (*Návod na fliszangye vu govorènyi i razmènyi*), a hol a 133. l. mindössze tíz sorban egész sereg ilyen *-je*-vel alakult több. nom. olvasható: *oracske*, mlinarje, meszárje, *ostariáske*, *ribicske*, . . . szabólje, csizmárje, klobücsárje, gombárje, lü'znarje, krznárje, szürszabólje, Zidárje *teszácske*, sztolárje, sporarje, glá'zarje, ciglárje, vápnarje, *deraske*, *pokrivacske*.

Ha most már a szlovén volk-nak minálunk *vük* felel meg, a volcje több. nom.-nak a lehető legszebben megfelel *vucké*, a mely egy régibb *vuctyé*-ből jól ismert hangfejlődés szerint lett. És most már lássuk a tudósok okoskodását!

Miklosich nagyon könnyen segít magán; a mikor a szlovén *-je* végű több. nom.-ról szól, a magyarországi szlovének nyelvéből is említi a megfelelő alakokat: narodje, bogatinje, poganje, zidarje . . . nožje, lampasje stb., arról hogy ezek miképp hangzanak a nép ajkán, nem tesz említést, mert nem is sejti, hogy nem *j*-vel ejtik! Azután igy folytatja: «Nach c, s, č, š geht j in k über: *učenicke*, *vucke* lupi, *poglavnicke*, *svedocke*, *siromacke*, *potocke*, *prorocke*, *vlaske* capilli, *pisačke*, *ribičke*, *publikanuške*, doch *kurvešje*, *lampasje*». Vergl. Gr. 3 : 134. Ehhez a tisztán gépies magyarázathoz Brandt a következő megjegyzést fűzi: «A *j*-nek *k*-ba való átmeneteléről szó sem lehet. Nekem úgy tetszik, hogy *-cke -cje* és *ki* keveredésének a gyümölcse, a *pisačke* pedig egy egyes pisaček-re vall».*) Br. tehát azt teszi föl, hogy *vük* régi több. nom.-ából, a mely kétségtelenül **vůcinak* hangzott, *vůcje* alak keletkezett, mikor az *i* rag helyét egyre sűrűbben elfoglalta a testesebb *-je* rag, a mely eredetileg csak egy pár főnevet illetett, de a *vük* többi alakjainak hatása alatt egy *vůki* alak is keletkezett,**) a mint tényleg ma a *trávnik* több. nom.-a *trávniki*, *rák*-é *ráki* stb. stb., e két nem eredeti

*) «O perechodě *j* v *k* i rěči byti ne možet. Mně kažetsja, čto *-cke* esti plod sdělki *-cje* i *-ki*, a *pisačke* predpolagaet ed. č. pisáček» l. Sravn. morf. slav. jaz. 172. 4. jegyz.

**) Oblak ezt az alakot Valjavectől közzétett magyarországi szlovén mesékből közli, a melyek a Kres cz. szlovén folyóiratban jelentek meg, l. Arch. 14 : 356.

alak keveredéséből keletkezett volna a *vucké*. Ez a magyarázat tetszetős volna, ha más egyszerűbb magyarázat nem kínálkoznék és — ha a *-ke* rag csak *k*-ból lett *c* után mutatkoznék, de mit csinálunk olyan alakokkal, mint *vlasz*, *vlaszké*, *krûmpis* «krumpli»: *krûmpiske*, *potács* «kerék»: *potácske* stb. stb.? Br. kisérlete, hogy ezekben a *k*-t kicsinyítő képzés maradványának magyarázza, mindenek előtt nem tudományos, mert ilyen kicsinyítő képzésnek e szavaknál sehol semmi nyoma sincs, de külömben sem lehetne egy föltett *piszácsek-nek több. nom.-a piszácske, hanem csakis *piszácski, de milyen nevetséges is föltenni, hogy az irástudókat a szentirásban «irnokocskák»-nak hitták volna, még pedig csodálatos módon éppen csak — a többes szám nominativusában! Mert a több. nom. mindig *piszácske*, l. Máté ev. 7 : 29., 15 : 1., 17 : 10., 21 : 15., 23 : 2., 13., 14., 15., 23., 25., 27., 29., 26 : 3., 57., de soha sem találunk más casusban, se egyes, se többes számban, *k*-t: az egy. nom. mindig *piszács* Máté 8 : 19., 13 : 52., Márk 12 : 32., a több. gen. *piszácsov* Máté 9 : 3., 12 : 38., Márk 8 : 31., 14 : 43. stb., a több. acc. *piszácse* Máté 2 : 4., 23 : 34., Márk 9 : 14. és 16., több. instr. *piszácsi*, Márk 15 : 31., vagy *piszácsmi* Máté 27 : 41., Márk 15 : 1., több. dat. *piszácsom* Máté 20 : 18., Márk 10 : 33. De hagyjuk az «irástudókat» és válaszszunk egy mindennapi szót, tegyük a *potács* «kerék» szót és nézzük, mit találunk Gáspár olvasókönyvében. A 72. l. három egymásra következő mondatocska igy hangzik: Ona májo stiri *potácse*. *Potácske* szo z-obrócsmi okováni. Csi na *potácsi* nega 'zeleza, kóla sze trlésza zovéjo, azaz «Neki (a kocsinak) négy kereke van (*potácse* több. acc.). A kerekek (*potácske* több. nom.) abroncsokkal vannak megvasalva. Ha a kerekeken (*na potácsi* több. loc.) nincs vas, a kocsit ‚trszlésza'-nak hijják». Ugyanazon a lapon még egyszer találjuk a *potácse* több. acc.-t, a következő lapon pedig megint három egymásra következő mondatocska hirdeti, a mit végig az egész könyv bizonyit, hogy a *k* csakis a több. nom.-ban (*potácske*) található: Ta prva kóla szo na dvá *potácsa* (kettes acc.) bilá, i nyi *potácske* (több. nom.) szo z-falatov deszk zgotávlani. Szpicsne *potácse* (több. acc.) i kóla na stiri *potácse* (több. acc.) szo keszno naisli gori.

Škrabec, az osztrák szlovén nyelvjárások éles megfigyelője

és alapos ismerője, a *Cvetje* cz. folyóiratban elvetette Brandt ez igazán nagyon gyenge lábon álló magyarázatát, de maga sem boldogult az alakkal, a *-cke* ő szerinte *cje*-ből *cge*-n át keletkezett! Oblak kimutatta e magyarázat gyenge voltát, de Br.-nak semmivel sem erősebb magyarázatát hajlandó elfogadni: «Mir scheint diese Erklärung die wahrscheinlichste», Arch. 12 : 21. Oblak külömben kitünő értekezésében, a mely a szlovén főnévi ragozás fejlődését nagy tudással tárja föl, mind az, a mit a magyarországi szlovén nyelvjárásról szól, a legnagyobb kétkedéssel fogadandó; nemcsak a nép nyelvét nem ismeri, de az irott forrásokból meríthető adatokat sem ismeri kellően vagy ha ismeri is, folyton ellentmond nekik. A 20. l. azt állitja p. o., hogy a több. nom.-ban *ke* csak személyeket jelentő szavaknál található (Diese Endung ist beschränkt auf die Personen bezeichnenden Substantiva), a prédikációkból valóban csak ilyeneket idéz is, de mikor Küzmicsre tér át, sok ilyennek fölsorolása után igy folytatja: «und sogar *vlaske*, *potocke*». Tehát a mit az egyik mondatban állit, mindjárt a következőben megczáfolja. Hogy nem csak személyt jelentő szó több. nom.-a vehet föl *-ke* ragot, azt láttuk éppen a *potács* «kerék» *potácske* alakján. Gáspár olvasókönyvében még elég gyakran található egy másik ilyen eset: *krumpis* «krumpli» több. nom.-a mindig *krumpiske* 44., 119., 153. (négyszer!), 154. Ennek a *krumpiske*-nek egy. nom.-a *krumpis*, több. acc. *krumpise*, több. gen. *krumpisov*, a mi mind a 153. l. olvasható, a hol a *krumpiske* több. nom. négyszer található. Škrabec később visszatért a kérdésre és lehetetlen álláspontját védi Oblak ellen, e közben úgy beszél szlovéneink hangjairól, mint vak a szinekről, a mely szemrehányástól külömben iskolázottabb ellenfelét, Oblakot sem menthetjük föl. A magyarosan *gy*-nek irt, de palatalis *d'*-nek ejtett hangot palatalis *ǵ*-nek tartja, Arch. 14 : 338., csak úgy, mint Oblak is u. o. 355. jegyz., arról, hogy szlovéneink mássalhangzó után soha sem ejtenek *j*-t, hanem helyette *d'* (ill. belőle lett *g*)-t vagy *ť* (ill. belőle lett *k*)-t, sejtelme sincs. A *-cke*-t egészen sajátságos módon *-cge*-ből magyarázza és igy kiált föl: «Wäre dem nicht so, so müsste sich neben *vucké*, *vlaské*, *pisácke* auch *vrazgé*, *možgé* finden, was bekanntlich nicht der Fall ist» u. o. 339. Pedig hát a *ge*-s kiejtés tényleg megvan, **vrazgé*, **možgé*

éppenséggel nem lehetetlen alakok, legalább *g*-jük miatt nem, csakhogy *vrág* több. nom.-a más helyen viseli a hangsúlyt: *vrázgye* és *vrázge*, a **možgé* is csak azért lehetetlen, mert **možggé* alak sincs, in principio azonban itt is megvan az az alak, a melynek létezését Ś. olyan nyomatékkal tagadja, mert *mòuzs* több. nom. nemcsak *mozsèvgye*, hanem *mozsèvge* is!!**) Oblak feleletében tovább is ragaszkodik Brandt magyarázatához: «Ich sehe die Erklärung Br.-s, mondja, als einen Nothbehelf an, an dem ich so lange festhalten werde, bis er durch etwas besseres ersetzt wird» l. 355. l., éles szeme nem veszi észre e magyarázat gyöngéit vagy nem akarja észrevenni. A tényállás csaknem kézzel fogható, hisz említi, hogy a *pajdáske, sziromacke*-féle alakok mellett *pajdásje* és *sziromacje* alakok is találhatók, u. o. 356., de minthogy nem ismeri az élő nyelvet, nem tudja, hogy a mit pajdásje-, sziromacje-nek írnak, az e nyelvjárás hangtani törvényei szerint másképp, mint *pajdástye, sziromactye*-nak nem is olvasható, hiába kinlódik, még csak nem is sejti a *k*-s alakok keletkezésének módját, pedig ő is, Škrabec is nagyon jól tudja, hogy *ty* a szlovénben, még pedig nemcsak a magyarországi szlovének nyelvében, gyakran *k*-vá válik!

Mielőtt e mulatságos és fölötte tanulságos vitának utolsó akkordja elcsendült, megint egy orosz tudós, Florinsky, szólt a kérdéshez, a ki természetesen épp oly kevéssé ismerte szlovéneink kiejtését, mint a tudós Brandt. Fl. azt mondja: «Ugyanabban a magyar szlovén nyelvjárásban a személyeket jelentő főneveknél (pri suščestvitelnych, označajuščich lica)**) lehetséges egy különös rag — ke: grejšnicke, prorockje (! *ke* h.), siromacke, službenicke, svedocke, vucke. Minthogy ezek mellett *cje* végű alakok is akadnak (siromacje, junacje), a *cke* végű alakokban a *cje* és *ki* végű nominativusok kombinációját lehet látni, különben e végzet magyarázata nagy nehézségeket okoz» (v. ö.

*) Miklosich egy mòžje-nek írt alakot idéz, Vergl. Gr. 3: 134, Pável nem ismeri, de ha a nép ajkán él, *mòuzsgye és *mòuzsge-nek ejtik.

**) Fl. tehát átveszi Oblak téves állitását, ámbár O. példái közt ott van a *potok* «patak» és *vlàsz* «hajszál» ilyen több. nom.-a is: potocke, vlaske!

Arch. f. slav. Phil. XII, 20—22.), l. Lekcii po slavjanskomu jazykoznaniju 1: 451. l.

A fényes tehetségű Oblak, a kit nagy mestere Jagić még most is sirat, már nem élt, mikor Škrabec még egyszer egy rövid megjegyzésben visszatért a kérdésre. Ś. Oblaknak egy 1894. okt. 2-ikán hozzá intézett leveléből idéz egy helyet és azt hiszi, azzal most már végképp be van bizonyítva, hogy ő neki, már mint Škrabecnek volt igaza. Oblak szavai, a melyeket neki egy magyarországi szlovén faluból írt, így hangzanak: «*tj*-ből *tk* fejlődött és mély hangzók előtt éppenséggel *tk* pl. cvetke—cvetk'a (cvetje), sprotoletke (Frühling). A *cke*-nek *cje*-ből való magyarázatában tehát nem lehet kételkedni».*) Látni való, hogy Oblak még mindig nem ismerte annyira hazai szlovéneink nyelvét, hogy az igen egyszerű jelenséget megértse, nem tudta, még akkor sem, hogy *j* akármilyen zöngétlen mássalhangzó után *ty*-nek olvasandó és hogy csak ebből lett a *k*: a *cvêtke* és *szprotolêitke* mellett magas hangzók előtt éppen nem ritkán hallható *cvêttye* és *szprotolêttye*, **cvêtka* vagy **cvêtka* kiejtést P. egyáltalában nem is ismer, mert náluk csak is magas hangzó előtt lehet *ty*-ből *k* (valamint *gy*-ből *g*), akár *cvêttye*-, akár *cvêtke*-nek ejtik tehát a nom. acc.-t, genitivusa mindig csakis *cvêttya*! Ez megmagyarázza egyúttal azt a könnyen észlelhető tényt, hogy másképp irják a *-je* képzőt, mint a régi *-je* ragot, ámbár az élő beszéd korán sem tesz olyan éles különbséget a két kategoria között: mind a két esetben zöngétlen

*) Škrabec a ferenczrendiek *Cvetje* cz. folyóirat borítékán közli gyakran igen elmés és a szlovén nyelv alapos tudására való megjegyzéseit, a borítékot pedig a bekötésnél rendesen eldobják (így tettek egyebek közt a bécsi udvari könyvtárban is!): valóságos véletlen tehát, ha valaki hozzájuthat apróbb megjegyzéseihez. Azért kiírom az érdekes helyet egész terjedelmében: Da je pa vsaj eden tistih mojih nazorov, ki se jih je tako «terdovratno» branil, vender le gotova resnica, tega se je mej tem na Ogerskem prepričal sam na svoja ušesa. 2. 10. 1894 mi piše iz «Sebesčanske vasi» na prekmurskih berdih: «Iz *tj* se je razvil *tk* in pred temnimi sanoglasniki celo še *tk̄* n. pr. cvetke—cvetk'a (cvetje), sprotoletke (Frühling). O, razlagi *-cke* iz *-cje* se tedej ne da dvomiti» l. Cvetje z vertov sv. Frančiška XV. 3. füz.

mássalhangzó után *ty* fejlődött *j*-ből és mind a két esetben tényleg hallható is fölváltva *k*-val, csakhogy a több. nom.-ban gyakoribb a *k*-s ejtés. GÁSPÁR fordítója azt írja hogy *lisztje* 16., 27., *cvêtje* 16., 18., 19., 31., 109., 111., *szprotolêtje* 26., 27., 97. (kétszer), 113., 119., 121., 159., *sznopje* 120., *cepje* 16., ellenben a több. nom.-ban: *potácske* 72., 73., 107., 176., *ribicske* 107., *haligácske* (haligács «balog») 35., *pajdáske* «pajtások» 5., 79., 82., (kétszer), 103., 161. (kétszer), 164., *krumpiske* l. fönt, *dèraske* (dèras «napszámos») 75., *versuske* «versek» 172., vlaszké «haj», l. fönt. Ez írásszokástól csak egy-egy kivételt találtam, a *rászt* «tölgy»-ből képezett gyűjtőnév nem rasztje-nak van írva, hanem *raszke*-nak (P. *rásztye*-ra javítja!), a 74. l. és ugyanazon a lapon a *podszèk* (l. PLETERŠNIK podsèk a.) több. nom.-a *podszecje*-nek van írva (P. *podszècke*-re változtatja!).

Ha igaz, a mit P. állít, hogy a «virág» mint gyűjtőnév *cvêttye* és *cvêtke*, de hogy mély hang előtt mindig *ty* hallatszik, hogy tehát p. o. a genitivus csakis *cvêttya*, akkor külön említést érdemelnek a *-ji*-vel képezett melléknevek. A szlovén *ptics* «madár»-nak minálunk *ftics* felel meg, a belőle képezett *ptičji* nálunk csakis *ftícstyi* vagy *ftícski* lehet,*) nagyon is érthető tehát, hogy GÁSPÁRnál a 114. és 174. l. azt olvassuk hogy *ftícske* gnezdöu «madárfészek», de némileg meglephet, ha a 156. l. azt olvassuk: tak je só, kak da bi sze *z-pészkov* masztjöv namazao «úgy ment, mintha magát kutyazsírral kente volna». A szlovén pásji-pèsji melléknévnek ugyan egészen szabályosan megfelel egy *pésztyi*-n át fejlődött *pészki*, de mély hangzó előtt *ty* nem szokott *k*-vá lenni, csakúgy a mint *gy*-ből nem lesz ilyenkor *g*. Itt könnyen segíthetnénk magunkon azzal a kifogással, hogy hisz az egész alak analogikus, de a nom. is *k*-val hangzik: *pészka* maszt, már pedig *-a* ragja nem keletkezett az analogia hatása alatt, hanem régi. Minthogy azonban a *ftícski-pészki*-féle kevés melléknév könnyen a számtalan *ski*-vel képezett melléknevek hatása alá kerülhetett, a melyekkel külső alakjuk teljesen azonos, érthető, hogy egy szabályosan fejlődött *ftícski*, *pészki*-hez nem csak *ftícska*, *pészka* nőnemű alak, hanem köz-

*) Az egészen így képezett szlov. *kačji* melléknévnek *kàčtyi* és *kácski* felelnek meg: *kácstyi* ill. *kácski* csemer «kígyóméreg».

nemű *ftícsko*, *pészko* is keletkezett — P. tényleg rendesen azt mondja, hogy *ftícsko* gnëzdöu (*ftícsko* gyájce «madártojás») *o*-val és nem régibb *e*-vel.

No de ezek már nem tartoznak szorosan a *vacké* alak magyarázatához, különben is a részleteket tanítványomra bízhatom, a kinek értekezése elejét fogja annak venni, hogy jövőre még egyszer olyan félreértések gyökeret verhessenek, mint a milyenek a legtudósabb fejtegetések közé keveredtek a *vacké*-vitában.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	3
I. A *j* > *gy* változás a dunántúli magyar nyelvjárásokban	5
a) Szó elején	5
b) Szó belsejében mássalhangzó után	9
II. A *j* > *gy* változás a hazai szlovének nyelvében	14
a) Szó elején	15
b) Szó belsejében *α)* mássalhangzó után	29
β) magánhangzó után	38
III. *(j* > *)gy* > *g*	42
a) Szó elején	42
b) Szó belsejében	45
Visszapillantás	47
Függelék: *Vuckó (j* > *ty* > *k)*	53

BIBLIOTHECA REGIA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

522

Magyar Tudományos Akadémia